

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра Міжнародних комунікацій та політичного аналізу

На правах рукопису

СТЕПАНЮК АРТЕМ ОЛЕГОВИЧ

**М'ЯКА Й ТВЕРДА СИЛА ТУРЕЧЧИНИ У ПРОСУВАННІ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ**

Спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітньо-професійна програма «Міжнародна інформація та суспільні
комунікації»

Робота на здобуття другого рівня «магістр»

Науковий керівник:

КАРПЧУК НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА,

доктор політичних наук, професор
кафедри міжнародних комунікацій та
політичного аналізу

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри _____

від _____ 201_ р.

Завідувач кафедри

(_____) _____

ЛУЦЬК 2024

АНОТАЦІЯ

У роботі аналізується ефективність використання інструментів м'якої та твердої сили Туреччини у реалізації своїх зовнішньополітичних пріоритетів. Окремого дослідження зазнає еволюція концепцій твердої і м'якої сили, їхня трансформація та значення у сучасних міжнародних відносинах. В роботі розглянуто різноманітні аспекти застосування Туреччиною м'якої сили. Зокрема, акцент зроблена на таких інструментах, як культурна дипломатія, публічна дипломатія та економічне співробітництво. Водночас висвітлено інструменти твердої сили. Серед них є військовий потенціал, економічні санкції та дипломатичний тиск. Це дозволяє Туреччині досягати своїх стратегічних цілей у глобальній та регіональній політиці.

Особлива увага приділяється впливу Туреччини в таких регіонах, як Європа, Балкани, Центральна Азія, а також в контексті сирійського конфлікту. Результати дослідження демонструють, що Туреччина пройшла великий шлях у комбінуванні м'якої і твердої сили для реалізації національних інтересів, формування свого іміджу на міжнародній арені та ефективної адаптації до глобальних викликів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання досвіду Туреччини для розробки стратегій зовнішньої політики України, особливо в умовах гібридної агресії. Дослідження надає цінний внесок у розуміння сучасних інструментів міжнародної політики та їх потенційного застосування іншими державами.

Ключові слова: м'яка сила, тверда сила, Туреччина, зовнішня політика, міжнародні відносини, дипломатія, регіональна безпека.

ABSTRACT

This study analyzes the effectiveness of the use of soft and hard power instruments by Türkiye towards the realization of its foreign policy priorities. The evolution of the concepts of hard and soft power, their transformation and significance in modern international relations are also studied. The study examines various aspects of Türkiye's use of soft power. In particular, the emphasis is placed on such instruments as cultural diplomacy, public diplomacy and economic cooperation. At the same time, hard power instruments are also highlighted. These include military potential, economic sanctions, and diplomatic pressure. This allows Türkiye to achieve its strategic goals in global and regional politics.

Particular attention is paid to Türkiye's influence in such regions as Europe, the Balkans, Central Asia, and in the context of the Syrian conflict. The results of the study demonstrate that Türkiye has come a long way in combining soft and hard power to realize its national interests, shape its image in the international arena, and effectively adapt to global challenges.

The practical significance of the work lies in the possibility of using Türkiye's experience to develop Ukraine's foreign policy strategies, especially in the context of hybrid aggression. The study provides a valuable contribution to the understanding of modern instruments of international politics and their potential use by other states.

Keywords: soft power, hard power, Türkiye, foreign policy, international relations, diplomacy, regional security.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВЕРДОЇ ТА М'ЯКОЇ СИЛИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ.....	7
1.1. Еволюція теоретичних підходів у розумінні понять тверда і м'яка сила.....	7
1.2. Інструментарій твердої і м'якої сили.....	12
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ТВЕРДОЇ І М'ЯКОЇ СИЛИ ТУРЕЧЧИНИ...19	19
2.1. Зовнішня політика Туреччини після холодної війни: стратегічні зміни та нові союзи.....	19
2.2. Військовий потенціал Туреччини як інструмент твердої сили.....	28
2.3. Публічна дипломатія Туреччини.....	33
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТВЕРДОЇ І М'ЯКОЇ СИЛИ ТУРЕЧЧИНИ.....	41
3.1. Туреччина в Європі: вплив на Балкани та відносини з Європейським Союзом.....	41
3.2. Турецька м'яка сила у Центральній Азії: культурна дипломатія і стратегічне партнерство.....	49
3.3. Домінування твердої сили Туреччини у розв'язанні Сирійського конфлікту.....	55
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ перебуває на етапі, коли домінування більше неможливо досягнути лише військовою силою. Дедалі більшого значення набуває аспект м'якої сили. Інструменти такого роду сили дозволяють урядам держав прямо впливати на поведінку населення інших держав, не використовуючи методів примусу. Це переважно відбувається за допомогою культури, ідеології та дипломатії. Туреччина, яка розташована на стратегічному перетині Європи та Азії, використовує підхід комбінації двох типів сил. Таким чином вона ефективно просуває свої зовнішньополітичні пріоритети у зонах своїх же інтересів.

Задіюючи такі елементи м'якої сили як: культура, освіта, релігія, економічне співробітництво, публічна дипломатія, Туреччина формує позитивний імідж на світовій арені. Разом з тим, її підхід також передбачає використання твердої сили. Вона радше проявляється у питаннях національної безпеки, як це було видно на прикладі військових операцій у Сирії. Досвід Туреччини у реалізації своєї м'якої і твердої сили демонструє новітні підходи у веденні зовнішньої політики. Це є особливо важливим фактором в умовах сучасної глобальної нестабільності.

Науковий інтерес до цієї теми також зумовлений зростаючою тенденцією застосування м'якої сили як засобу впливу, особливо з огляду на обмеження використання прямої військової сили. У сучасному науковому дискурсі концепція м'якої сили, запропонована Дж. Наєм, стала ключовим елементом міжнародних відносин [76]. За допомогою аналізу інструментів м'якої і твердої сили Туреччини можна краще зрозуміти, як вони поєднуються для досягнення стратегічних цілей, і чому їхнє поєднання є ефективним у сучасній зовнішній політиці.

Вивчення досвіду Туреччини є важливим і для України, якій доводиться протистояти гібридним загрозам з боку росії. Вивчаючи успіхи та невдачі зусиль

Туреччини, ми можемо визначити передовий досвід і стратегії ефективного використання інструментів твердої і м'якої сили.

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні особливостей твердої й м'якої сили Туреччини для просування її зовнішньополітичних пріоритетів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити еволюцію теоретичних підходів щодо трактування понять твердої та м'якої сили; визначити інструменти реалізації цих явищ;
- проаналізувати трансформацію зовнішньої політики Туреччини після 1990-х рр.;
- дослідити військовий потенціал Туреччини і його роль у зовнішній політиці країни;
- з'ясувати особливості публічній дипломатії Туреччини;
- дослідити тверду і м'яку сили Туреччини на Балканах;
- охарактеризувати роль та вплив Туреччини в Центральній Азії за допомогою інструментів твердої і м'якої сили в регіоні;
- проаналізувати Сирійський конфлікт через призму поєднання твердої і м'якої сили Туреччини.

Об'єктом дослідження є тверда та м'яка сила держави.

Предметом дослідження є тверда та м'яка сила Туреччини у просуванні зовнішньополітичних пріоритетів.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися наступні **методи дослідження**: аналіз наукової літератури стосовно базових концептів та актуальності обраної теми; систематизація, узагальнення фактичного матеріалу з метою виділення й обґрунтування концептуальних положень; синтез, порівняння, класифікація, абстрагування, конкретизація наукової інформації, які застосовувалися при визначенні понятійного апарату дослідження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона може бути корисною для інших дослідників в розробці даної проблематики. Також це наукове дослідження стане ґрунтовною базою під час підготовки до навчального процесу, зокрема до тих дисциплін, які безпосередньо суголосні із

вищезазначеною темою. Поза тим, робота може бути корисною для політичних еліт, а саме для порівняння та аналізу реалізації твердої та м'якої сили України крізь призму цієї діяльності Туреччини.

Апробація роботи. Результати дослідження були представлені на таких інтернет-конференціях, як «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні» (16 травня 2024 р., Луцьк, ВНУ імені Лесі Українки), а також «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень» (1 листопада 2024 р., Луцьк, ВНУ імені Лесі Українки).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладений на 84 сторінках друкованого тексту. Основний зміст викладено на 60 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВЕРДОЇ ТА М'ЯКОЇ СИЛИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

1.1. Еволюція теоретичних підходів у розумінні понять тверда і м'яка сила

Питання сили залишається однією з найважливіших тем у галузі політичних наук, у тому числі й у сфері міжнародних відносин. Дисципліна «Міжнародні відносини» включає в себе низку конкуруючих шкіл, але протягом тривалого часу вона розглядала силу як виняткову прерогативу реалізму. Насправді, серед науковців і практиків все ще існує тенденція розглядати питання сили переважно через призму реалізму. Повторюючи основні припущення реалістів про міжнародні відносини, можна виокремити 5 тез:

- 1) міжнародна система є анархічною;
- 2) всі великі держави володіють певним наступальним військовим потенціалом;
- 3) держави ніколи не можуть бути впевненими в намірах інших держав;
- 4) виживання є головною метою держав;
- 5) держави є ключовими унітарними акторами на міжнародній арені [7].

Г. Моргентгау, як відомо, стверджує, що міжнародна політика є боротьбою за владу та силу, і якими б не були кінцеві цілі цієї політики, сила завжди є її безпосередньою метою. На думку автора, повсюдність боротьби за силу та владу в усіх суспільних відносинах на всіх рівнях соціальної організації зробила арену міжнародної політики неминучою частиною політики сили [71].

Для всіх реалістів розрахунки щодо сили лежать в основі того, як держави сприймають навколишній світ. Хоча реалісти згодні з тим, що сила є ключовим визначальним фактором у сфері політичних відносин, існують відмінності в тому, як окремі реалісти розуміють цю концепцію. Наприклад, представники теорії класичного реалізму стверджують, що перманентна боротьба за владу випливає з базового людського прагнення до могутності. На противагу цьому, на думку теоретиків неореалізму, саме архітектура міжнародної системи змушує держави прагнути до влади і максимізувати свої владні позиції.

Існують розбіжності щодо того, яким чином необхідно концептуалізувати та оцінювати силу. Існує кілька домінуючих підходів до аналізу сили у сфері міжнародних відносин. Серед них є підхід з позиції національної сили, який зображує силу як власність держав, і підхід з позиції реляційної сили, який зображує силу як фактичні або потенційні відносини [20]. Іншими словами, деякі реалісти визначають владу в термінах ресурсів, в той час як інші визначають її як здатність здійснювати вплив на інших акторів.

Ресурсами, які є індикаторами національної сили, є рівень військових витрат, чисельність збройних сил, валовий національний продукт, розмір території та чисельність населення. Така диференціація яскраво виражена у роботах Г. Моргентау, який ототожнював силу з володінням ресурсами [71]. У свою чергу Е. Карр стверджував, що військова сила є найважливішою формою влади в міжнародній політиці, оскільки вона слугує як засобом, так і самоціллю [50].

Однак серед труднощів пов'язаних з елементами національного силового підходу є питання конвертації сили. Суть полягає у складності перетворювати потенційну силу, яка вимірюється ресурсами, на результат, який вимірюється зміненою поведінкою інших. Важливим є не просто володіння владними ресурсами, а здатність перетворювати їх на реальний вплив. Згідно такого підходу не завжди є впевненість у тому, що актори зможуть використовувати ресурси, які номінально перебувають під їхнім контролем. До того ж деякі види ресурсів надзвичайно важко виміряти. Зосередження уваги на національній силі також виключає розгляд ролі недержавних акторів і питань взаємозалежності, коаліцій і колективних дій. Дж. Най припускає, що модель сили як володіння ресурсами є більш привабливим підходом для політиків, тому що вона робить владу більш конкретною, вимірюваною і передбачуваною, ніж реляційне визначення сили [75].

Інший спосіб концептуалізувати та «виміряти» силу в міжнародних відносинах полягає у застосуванні моделі циклу потужності. Така теорія стверджує, що здатність держави впливати на міжнародну політику і відігравати

головну роль значною мірою визначається тим, на якому етапі еволюції вона перебуває. Це включає в себе узагальнену циклічну схему підйому, дозрівання і занепаду [52]. Теоретики стверджують, що така концепція може пояснити виникнення конфліктів в міжнародній системі або підсистемі.

На думку Ч. Дорана концепція циклу сили дозволяє проаналізувати зміну структури системи, а також піднесення і занепад держави як великої потуги [36]. Незважаючи на важливість і вплив теорії, необхідно зазначити, що вона є переважно результатом своєї епохи і може мати методологічні недоліки в оцінці держав після холодної війни і в пост-XX ст.. Наприклад, теорія силового циклу Ч. Дорана не враховує інновації в технологіях, а також не включає в розрахунки співвідношення сил значних недержавних акторів, таких як міжнародні інституції, альянси та наднаціональні органи. Теорія спирається на кількісний аналіз національного матеріального потенціалу, і, таким чином, «м'які» аспекти сили залишаються поза увагою.

Незважаючи на відмінності у трактуванні поняття сили науковцями, протягом тривалого часу цей концепт вважався виключною прерогативою реалізму і, таким чином, розглядався в рамках цього напрямку. Частково це відбувалося тому, що інші філософські школи принципово не приділяли уваги питанню сили та її змінних у своїх теоріях.

Послідовниками реалістичної теорії стали неореалісти, центр течії яких зосереджується на ролі сили як елемента, що формується через архітектуру міжнародної системи. На відміну від класичного реалізму, де боротьба за силу випливає з людської природи, неореалісти, такі як К. Уолтц, стверджують, що саме структура міжнародної системи (анархія) змушує держави прагнути до накопичення сили задля гарантування безпеки [125]. У цьому контексті сила визначається не тільки як військовий потенціал, але й як здатність держави адаптуватися до структури міжнародної системи та забезпечити свою автономію та стабільність. Важливим аспектом неореалістичної теорії є те, що держави використовують силу насамперед для збереження статус-кво і захисту національної безпеки, а не обов'язково для агресії. Це означає, що неореалісти

розглядають силу як засіб уникнення конфлікту, а не як безперервну боротьбу за гегемонію.

Конкуренти реалістичних теорій зазвичай дистанційовувалися від «владних» міркувань і не включали «владні» змінні в пояснення емпіричних результатів. Наприклад, ліберальна теорія, яка є опозицією школи реалізму, акцентує увагу на м'якій силі як важливій складовій міжнародних відносин, віддаючи перевагу економічній взаємозалежності, міжнародним інститутам і демократичним цінностям. Ліберали, на відміну від реалістів, визначають, що єдиною проблемою в міжнародній політиці є війна. Для її вирішення вони пропонують три рішення. Перше – демократія: ліберали стверджують, що демократичні держави більш миролюбні щодо всіх інших держав і ніколи не воюють одна з одною. Це положення є основою Теорії демократичного миру. Основна причина цього полягає в тому, що лідери держав підзвітні громадянам і побоюються, що їх можуть не переобрати, якщо вони розпочнуть війну. Друге рішення – економічна взаємозалежність. Ліберали наголошують, що міжнародна торгівля пов'язує держави між собою, оскільки інтереси однієї держави стають інтересами інших. Таким чином, війна стає надто витратною для держав, і вони віддають перевагу співпраці. Міжнародні інституції – це третє рішення, запропоноване лібералізмом. Теорія передбачає, що інституції посилюють співпрацю між державами і, таким чином, знижують ймовірність війни. Неоліберальний інституціоналізм особливо зосереджений на цьому рішенні: він стверджує, що міжнародні інституції сприяють співпраці та обмежують наслідки анархії [37].

Послідовниками лібералізму є неоліберали, які визнають існування анархії в міжнародній системі, однак кажуть, що це не заважає співпраці. Р. Кеохейн наводить три переваги міжнародних інституцій в умовах анархії: вони знижують витрати на координацію, підвищують вартість порушення зобов'язань і розповсюджують інформацію [65]. Крім того, неоліберали вважають, що держави більше зацікавлені в абсолютних, а не відносних вигодах. Держави оцінюють свої досягнення не в порівнянні з іншими державами, а орієнтуючись

на загальний прибуток, що підсилює співпрацю між ними. Таким чином, міжнародні відносини можуть бути вигідною взаємодією, де кожна сторона отримує користь від співпраці.

Як стверджують М. Барнетт і Р. Дюваль, саме приналежність сили до реалістичної традиції породила певні рамки для всієї концепції сили. Автори підкреслюють, що важко покладатися на одну школу міжнародних відносин, оскільки жодна теорія не може охопити всі її форми. З цією метою автори створили «таксономію чотирьох типів сили», яка включає примусовий, інституційний, структурний та виробничий типи сили, таким чином, заохочуючи науковців бачити її численні форми [21].

З розвитком дисципліни міжнародних відносин тверде визначення сили поступово почало змінюватися. Зокрема, Дж. Най стверджував, що мінлива природа міжнародних відносин підкреслила використання нематеріальних форм влади, таких як культура, ідеологія та інститути. Зростаюча соціальна мобілізація робить фактори технології, освіти та економічного зростання такими ж, якщо не більш, важливими, як географія, населення та ресурси [76]. М'яка сила, концепція, започаткована Дж. Наєм, стає новаторським явищем у сучасній дипломатії та міжнародних відносинах. По суті, вона стосується здатності актора або країни впливати на поведінку та вподобання інших за допомогою ненасильницьких засобів, таких як ідеологія та культурні цінності. На відміну від твердої сили, яка ґрунтується на примусі і більшою мірою пояснюється теорією реалізму, м'яка сила покладається на силу привабливості та переконання для досягнення своїх цілей.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що поняття сили є фундаментальним в аналізі міжнародних відносин. Вона відіграє ключову роль у рамках різних теоретичних підходів. Реалістична школа, зокрема, наголошує на центральному значенні твердої сили, обґрунтовуючи її через базові принципи анархічності міжнародної системи, непевності щодо намірів інших держав та необхідності гарантування національної безпеки. Реалісти, як Ганс Моргентау, стверджують, що боротьба за силу є основним рушієм політики, а володіння ресурсами та

військовий потенціал – основою для підтримки статус-кво [71]. Паралельно з розвитком реалістичних ідей виник неореалізм, який акцентує увагу на структурі міжнародної системи як визначальному факторі державного прагнення до сили. На відміну від класичних реалістів, неореалісти вважають, що основна мета держав – не агресія, а захист власної безпеки, що спонукає до використання сили для збереження рівноваги.

Водночас ліберальна теорія пропонує альтернативний підхід, наголошуючи на важливості м'якої сили як способу зменшення конфліктності. Ліберали розглядають демократію, економічну взаємозалежність та міжнародні інституції як основні засоби, що сприяють миру і співпраці між державами. Вони вважають, що демократичні держави не воюють одна з одною, а економічна взаємозалежність робить війну надто витратною.

Еволюція підходів до поняття сили привела до визнання м'якої сили як важливого інструмента в досягненні зовнішньополітичних цілей. На відміну від твердої сили, м'яка сила використовує культурний вплив, ідеологію та привабливість, формуючи позитивний імідж і стимулюючи співпрацю. Це розширення концепції дозволяє сучасним державам поєднувати обидві форми сили для реалізації своїх інтересів, роблячи міжнародні відносини багатовимірними і більш адаптивними до змін у глобальній системі.

1.2. Інструментарій твердої і м'якої сили

М'яка сила та тверда сила – це два основоположні концепти у сфері міжнародних відносин, що описують різні способи, за допомогою яких країни можуть впливати на інших. М'яка сила базується на переконанні та привабливості. Вона часто пов'язана з просуванням цінностей та ідей. В той час тверда сила покладається на примус та силу й більше зосереджується на досягненні конкретних цілей. Крім того, м'яка сила може бути реалізована через різні канали, такі як культурна дипломатія, публічна дипломатія, а також міжнародна допомога та підтримка [97]. Однією з ключових переваг м'якої сили

є її потенціал для довгострокової стабільності. Завдяки побудові стійких відносин і зміцненню довіри між країнами м'яка сила може сприяти створенню позитивного образу держави, що приваблює іноземні інвестиції та туризм. Однак оцінити вплив м'якої сили може бути складно, і її результати можуть не бути видимі відразу, особливо в ситуаціях, де є прямий конфлікт інтересів. На відміну від цього, тверда сила може реалізовуватися через військові втручання, економічні санкції та торговельну політику [125]. Однією з важливих переваг твердої сили є її здатність досягати конкретних результатів швидко, наприклад: усунення ворожого режиму чи запобігання терористичній атаці. Проте тверда сила може бути витратною, і вона здатна викликати обурення та ворожу відповідь з боку інших країн, особливо у випадках, коли є спільний інтерес або спільна мета.

Серед інструментів твердої сили безпосередньо є військова сила. Такі фактори як розмір збройних сил, їх оснащення та технологічний рівень відіграють вирішальну роль у проєкції військової сили держави на міжнародній арені [69]. Потужна армія та сучасне озброєння надають країні можливість ефективно захищати кордони своєї території. Разом з тим, це дає потенціал для здійснення тиску на інші країни.

Військові інтервенції є одним з прямих інструментів реалізації твердої сили. Під час них держава безпосередньо втручається в той чи інший конфлікт, мета – досягнення стратегічних цілей або зміна політичного режиму. Вони можуть мати різну форму: це може бути обмежена військова операція, наприклад, авіаудари чи розгортання спецпідрозділів. Також можуть проявлятися у формі повномасштабних вторгнень, які ведуть за собою залучення значних ресурсів та розгортання військового контингенту. Прикладами таких дій є інтервенція США в Ірак у 2003 р., військові операції НАТО в Лівії у 2011 р., Турецька інтервенція на північному сході Сирії 2019 р.

Оборонні договори та військові альянси також є важливим інструментом твердої сили. Укладання оборонних угод з, наприклад, Північноатлантичним альянсом (НАТО), посилює позиції держави, оскільки вона може розраховувати

на підтримку партнерів у разі загрози [72]. Такі угоди часто передбачають колективну оборону, обмін військовими технологіями, проведення спільних навчань та координацію стратегічних зусиль, що підвищує військову спроможність кожної з країн-учасниць. У свою чергу оборонні альянси не лише підвищують боєздатність членів, але й стримують потенційних супротивників, оскільки агресія проти одного члена союзу сприймається як загроза всім учасникам угоди.

Наступним інструментом твердої сили є економічні санкції. Вони дозволяють державам впливати на поведінку інших країн без застосування військової сили. Санкції, торгові обмеження та економічний тиск здатні завдати значної шкоди економіці країни-цілі, обмежуючи її фінансові ресурси, які є необхідні для реалізації внутрішньої і зовнішньої політики. Економічні санкції можуть мати різні форми, включаючи заборону на експорт та імпорт, обмеження доступу до фінансових ринків і заморожування активів. Такі заходи є хорошим інструментом для створення економічного тиску на уряди, з метою змусити їх змінити політику, що суперечить інтересам країни, яка накладає санкції. Наприклад, санкції США та ЄС проти Ірану через ядерну програму обмежили можливості країни здійснювати торгівлю нафтою, що суттєво вплинуло на її економіку [42].

Такого роду торгові обмеження не тільки зменшують можливості країни експортувати свої товари, але й посилюють економічну ізоляцію, що може змусити керівництво йти на поступки аби мінімізувати негативні наслідки для економіки та зберегти внутрішню стабільність.

Дипломатичний тиск є ще однією формою твердої сили, яка передбачає прямий вплив на країну через дипломатичні канали [106]. Примусові переговори, ультиматуми та інші форми дипломатичного тиску дозволяють державам створювати умови, за яких відмова від виконання може призвести до серйозних наслідків, таких як економічні санкції чи військові дії. Примусові переговори є однією з поширених форм дипломатичного тиску. У цьому випадку одна зі сторін переговорів вдається до жорстких вимог, надаючи мінімум можливостей

для компромісу. Такий підхід часто використовують для досягнення швидких результатів, наприклад, при вирішенні питань територіальних суперечок. Ультиматуми – більш різка форма дипломатичного тиску, де державі надається певний вибір з обмеженими можливостями [91]. Ультиматум супроводжується прямою загрозою серйозних наслідків, якщо вимоги не будуть виконані. Така тактика широко використовується у критичних ситуаціях, коли одна держава прагне змусити іншу прийняти умови, які вона б інакше відхилила. Дипломатичний тиск у свою чергу може включати висилку дипломатів, призупинення переговорів чи обмеження доступу до міжнародних організацій. Ці методи застосовуються для ізоляції країни-цілі, спонукаючи її керівництво йти на поступки.

Говорячи про інструменти м'якої сили, слід зазначити, що вони можуть проявлятися в різних формах дипломатії. Культура й культурна дипломатія є ключовими елементами м'якої сили. Виділяючись акцентом на зв'язках між людьми, культурна дипломатія сприяє розумінню та співпраці між державами. Мета – використання популяризації культури для досягнення взаєморозуміння, встановлення позитивних відносин та просування національних інтересів між різними країнами. Культурна дипломатія сприяє створенню позитивних відносин між державами через такі аспекти [58]:

1. Взаєморозуміння. Через поширення елементів культури держави можуть краще розуміти одна одну, розвіюючи стереотипи та упередження. Наприклад, проведення французьких кінофестивалів в Індії чи японських чайних церемоній у США допомагає людям цінувати спадщину один одного.

2. Будування відносин. Культурна дипломатія сприяє формуванню тривалих зв'язків між людьми, спільнотами та організаціями в різних країнах, закладаючи основу для співпраці у різних сферах. Прикладом є програма Фулбрайта, яка займається обміном вчених між США та іншими країнами, або організація Sister Cities International, що об'єднує міста для розвитку культурних та комерційних зв'язків [47; 98].

3. Вирішення конфліктів. Культурна дипломатія допомагає запобігати або вирішувати конфлікти, створюючи простір для відкритого діалогу та обговорення [121].

4. Просування національних інтересів. Культурна дипломатія є потужним інструментом для просування інтересів держави за кордоном. Показуючи свою культуру, країна може впливати на сприйняття та створювати позитивний міжнародний імідж. Наприклад, популяризація К-поп та корейських драм у світі значно посилила культурний вплив і м'яку силу Південної Кореї [122].

5. Публічна дипломатія. Культурна дипломатія часто є частиною публічної дипломатії, яка передбачає взаємодію з громадськістю в інших країнах, а не лише з урядами. Прикладом є святкування Октоберфесту Німеччини в інших країнах або Фестиваль народної творчості Смітсонівського інституту, що демонструє культури різних країн [99]. Такі події залучають громадськість та сприяють дружнім відносинам, роблячи культурну дипломатію потужним інструментом позитивної міжнародної співпраці.

Іншою формою дипломатії, яка набуває все більшого значення є освітня дипломатія [14]. Вона спрямована на використання дипломатичних навичок та співпрацю як з державними, так і з приватними секторами, освітянами та освітніми установами, окремими особами та організаціями. Метою є просування освіти як базового права людини, доступного для всіх у всьому світі. Лише через освіту нові покоління зможуть вирішувати нові та постійно виникаючі виклики.

Спортивна дипломатія також стає важливою частиною м'якої сили. Це використання спорту як інструменту для впливу на дипломатичні, соціальні та політичні відносини. Такого роду дипломатія використовує універсальну привабливість спорту, щоб долати розбіжності, сприяти взаєморозумінню, покращити міжнародний імідж та підтримувати міжнародне співробітництво і мир [129]. Серед прикладів спортивної дипломатії можна згадати спільну участь Північної та Південної Кореї в зимових Олімпійських іграх 2018 р. в Пхьончхані. Це стало знаковим моментом у спортивній дипломатії, демонструючи зусилля

зменшити напругу на Корейському півострові. Доволі контраверсійним прикладом вважають чемпіонат світу з футболу 2022 р. в Катарі. Проведення чемпіонату дало Катару можливість покращити свій міжнародний імідж, хоча країна також зіткнулася з критикою щодо порушень трудових прав, що підкреслює складність і подекуди суперечливість спортивної дипломатії.

Економічна дипломатія також використовується для підвищення м'якої сили. Природа цієї форми дипломатії заключається у використанні державних ресурсів для зростання економіки країни шляхом збільшення торгівлі, сприяння інвестиціям, співпраці у рамках двосторонніх та багатосторонніх торговельних угод тощо [126]. Найвідомішим прикладом економічної дипломатії у контексті м'якої сили є надання фінансової допомоги іноземним акторам. Наприклад, після Другої світової війни план Маршалла використовувався для розвитку економіки Європейського Союзу. Цим самим він вплинув на формування європейської культури та суспільних пріоритетів. Ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях» є ще одним прикладом проєкту, що впливає не тільки на економіку та інфраструктуру.

Отже, м'яка та тверда сила є важливими елементами у міжнародних відносинах, і країна, яка здатна ефективно використовувати обидві, має більше шансів досягти своїх цілей на глобальній арені. Підводячи підсумки, слід провести певні паралелі у різниці між інструментами цих двох сил. Тверда сила часто спрямована на досягнення швидких та конкретних результатів. Здійснюється це через примусові засоби, такі як військові інтервенції, санкції та дипломатичний тиск. Військові можливості дозволяють державам не лише захищати свої інтереси, а й проводити різні стратегії тиску. Прикладами є військові операції США в Іраку або Туреччини в Сирії, які мали на меті зміну політичного ландшафту в регіоні. Економічні санкції, як проти Ірану через його ядерну програму, є ефективним інструментом обмеження фінансових можливостей, тоді як торговельні обмеження можуть посилювати економічну ізоляцію країни. Прямий дипломатичний тиск, у формі примусових переговорів

або ультиматумів, також сприяє швидкому впливу на інші держави, створюючи умови для досягнення стратегічних цілей.

М'яка сила, з іншого боку, базується на привабливості та переконанні, використовує культуру, освіту, спорт, економічну та публічну дипломатію для зміцнення довіри та побудови довготривалих взаємовідносин між державами. Наприклад, Корея ефективно поширює свою культуру через K-pop та кіно, що підвищує її міжнародний імідж. Спільна участь Північної та Південної Кореї в Олімпіаді 2018 р., слугувала інструментом зближення між націями. Освітні програми й обміни, такі як програма Фулбрайта, сприяють формуванню позитивного образу держави, залучаючи молодь до її цінностей та традицій.

Таким чином, тверда сила має перевагу в досягненні негайних і конкретних результатів, але може призводити до негативної реакції та створювати ворожнечу. М'яка сила, хоча і має менший безпосередній ефект, закладає фундамент для стійких і взаємовигідних відносин, що допомагає країнам досягати своїх зовнішньополітичних цілей у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ТВЕРДОЇ І М'ЯКОЇ СИЛИ ТУРЕЧЧИНИ

2.1. Зовнішня політика Туреччини після холодної війни: стратегічні зміни та нові союзи

Зовнішню політику Туреччини протягом майже всього ХХ ст. описували як «послідовну», «пасивну», або «неавантюрну» [31; 79]. Така характеристика значною мірою стала результатом двох чинників: по-перше, протягом усієї холодної війни позиція Туреччини як члена НАТО на лінії розмежування між Сходом і Заходом визначала її зовнішню політику в структурних рамках біполярного світу і обмежувала простір для самостійної політики. По-друге, з інституційним корінням з часів Османської імперії, військова та дипломатична бюрократія складала основу турецької держави і відігравали домінуючу роль у формуванні зовнішньої політики з моменту заснування республіки [16].

Кінець холодної війни не призвів до негайного припинення контрольної ролі військових. У 1990-х рр. внутрішня і зовнішня політика Туреччини відображала еволюцію національної безпекової доктрини «опікунів», що змістила акцент з комуністичної загрози на курдський сепаратизм та політичний іслам. На межі тисячоліття низка корупційних скандалів високого рівня, хронічні економічні провали та руйнівний землетрус 1999 р. зумовили зміну суспільного та політичного фокусу від військової безпекової програми до цивільного порядку денного. Він включав демократизацію, нормалізацію двосторонніх регіональних відносин та прагнення до членства в ЄС. Саме на цій хвилі суспільного невдоволення та попиту на політичні зміни прийшла до влади Партія справедливості та розвитку (АКР). Вона була заснована у 2001 р. молодшим поколінням ісламістських політиків.

Партії АКР вдалося сформувати перший однопартійний уряд у Туреччині з кінця 1980-х рр. Проте їй бракувало значущої інституційної присутності: АКР була при владі, але не мала повноцінного контролю. Ця інституційна крихкість пояснює високо-прагматичний вибір альянсів та зовнішньополітичних рішень

партії у цей період. Відмова від антизахідних настроїв попередників на користь європеїзації була найбільш прагматичним зовнішньополітичним вибором цього періоду: ЄС розширювався. Процес вступу користувався широкою популярністю в Туреччині, стабільно набираючи понад 50% підтримки у громадській думці на початку 2000-х рр. Проведення реформ для вступу до ЄС підвищило авторитет АКР не лише серед її основної бази в Туреччині, а й серед західних урядів і фінансових ринків.

Прозахідна позиція АКР у цей період не обмежувалася лише вступом до ЄС. Вона також передбачала підтримку стратегічних зв'язків зі США та Ізраїлем, попри те, що обидві країни є ідеологічними супротивниками турецьких ісламістів. Для інтелігенції в Туреччині та Європі АКР уособлювала історичне примирення між ісламом та Європою через ліберальну демократизацію. Аналогічно, адміністрація Джорджа Буша-молодшого просувала Туреччину за правління АКР як «помірковану» протизагугу радикальному ісламу в очолюваній США «війні з терором».

Кінець «європейського моменту» Туреччини був викликаний зростанням негативного ставлення до перспективи турецького членства в Європі, а також економічною кризою 2008 р., яка спонукала внутрішньо розколотий ЄС до дедалі більшої замкнутості. В той же час обрання Барака Обами президентом США знаменувало початок періоду американського небажання вести політику за кордоном. У цих умовах активізувалась зовнішня політика базована на «незахідних» напрямках (хоч це і не був різкий «зсув» політики) [113]. Турецький уряд інвестував у покращення традиційно напружених відносин із Сирією, Іраком, Іраном і росією, а також розпочав ініціативи для відновлення дипломатичних відносин з Вірменією та врегулювання тривалого конфлікту з курдською меншиною. Її багатостороння зовнішня політика принесла результати, коли Туреччина здобула місце непостійного члена в Раді Безпеки ООН у 2009–2010 рр.

Роль ідеології та ісламістського світогляду турецьких керівників почала проявлятися все помітніше, особливо в низці загострених криз із Ізраїлем,

зокрема коли прем'єр-міністр Р. Ердоган залишив зустріч з президентом Ізраїлю Ш. Переса на форумі в Давосі у 2009 р. [8], а також через фатальний ізраїльський рейд на гуманітарний флот під проводом Туреччини, який намагався прорвати блокаду Гази в 2010 р [59]. Чи то протестуючи проти становища палестинців або уйгурів у Китаї, чи то захищаючи мусульманських правителів, звинувачених у геноциді, таких як Омар аль-Башир із Судану, Туреччина ставала все більш голосним захисником «мусульманської справи» на міжнародній арені.

У період після виборів у червні 2011 р. Ердоган зміцнив свій контроль над правлячою партією. Третя перемога АКР на виборах і її триумф над військово-бюрократичним апаратом разом із економічним зростанням Туреччини на тлі глобальної фінансової кризи сприяли піднесенню країни як амбітного регіонального актора на початку «Арабської весни».

Правляча партія відмовилася від неофіційного альянсу з лібералами всередині країни. Вже згаслий дискурс ліберально-демократичних реформ початкових років АКР було замінено офіційною риторикою та порядком денним. Вони були спрямовані на реорганізацію держави й суспільства Туреччини відповідно до чітко вираженого сунітсько-турецького образу. Це стало можливим через консервативну соціальну та освітню політику, а також масштабні будівельні проекти, такі як спорудження найбільшої у світі мечеті на найвищому пагорбі Стамбула. Саме в цей період Управління у справах релігій (Діянет) перетворився на ключову опору релігійно-націоналістичної програми уряду [84].

За кордоном тандем Ердоган-Давутоглу щиро прийняв повстання «арабської весни», побачивши історичну можливість переформувати регіон за турецьким зразком. Відкинувши політику «нуль проблем з сусідами», турецький уряд активно підтримав рухи, пов'язані з «Братами-мусульманами» у Тунісі, Лівії, Єгипті та Сирії.

Фаза ізоляції, що розпочалася в середині 2013 р., позначила драматичний крах регіональних амбіцій Туреччини, оскільки геополітична ситуація рішуче повернулася проти ісламістських союзників АКР у регіоні. Рухи й уряди,

пов'язані з «Братами-мусульманами», були повалені в Єгипті, а в Лівії та Сирії їх маргіналізували бойовики-джихадисти. Сирійська війна та все більш відчайдушне бажання уряду АКР досягти падіння режиму Башара Асада призвели до різкої ресек'юритизації турецьких кордонів із Сирією, Іраком та Іраном, а також спровокували масовий наплив біженців до Туреччини.

Після захоплення міста Мосул в Іраку «Ісламською Державою» у 2014 р. та серії терористичних атак у містах Європи, Захід змістив свою увагу від повалення режиму Асада до боротьби з ІД у Сирії та Іраку. Небажання турецького уряду запобігати перетину джихадистських бойовиків до Сирії разом із жорстоким придушенням громадянських протестів (зокрема, протестів на площі Таксім-Гезі) влітку 2013 р. змінили імідж Туреччини на Заході. З регіональної моделі розвитку вона перетворилася на режим з авторитарними тенденціями, який сприяє насильницькому джихадизму [108].

Відносини між США та Туреччиною були додатково напружені, оскільки Сполучені Штати утворили стратегічний альянс з курдськими силами у Сирії, так звані Загони народної оборони (YPG), які виявилися ефективним союзником у боротьбі з ІД. Однак уряд Туреччини бачив у YPG відгалуження Курдської робітничої партії (РКК), з якою Туреччина вже три десятиліття веде конфлікт. Початок конфлікту між ісламістами і курдами в Сирії та Іраку у 2014 р. значно поглибив соціополітичну напруженість між АКР і курдами всередині Туреччини, сприяючи розгортанню нової хвилі насильства з середини 2015 р..

Ситуацію для турецьких керівників погіршив військовий переворот у Єгипті, що повалив близького союзника уряду АКР - президента Мохаммеда Мурсі, та жорстоке придушення «Братів-мусульман» у липні 2013 р.. Для Ердогана і його прихильників стримана реакція Заходу на цей переворот, на відміну від поширеного осуду урядових дій у відповідь на протести Гезі, стала свідченням західного лицемірства та зради, а також пересторогою для АКР. Внаслідок цього у риторичі Ердогана почав звучати все більш помстливий антизахідний тон.

Тим часом, напружені відносини Туреччини з росією переросли у кризу після збиття турецькими військовими російського винищувача на кордоні Туреччини та Сирії в листопаді 2015 р [94]. Російський уряд у відповідь призупинив усю військову і розвідувальну співпрацю з Туреччиною, а також запровадив санкції на турецькі товари та бізнес.

2016 р. ознаменував кінець інституційної плутанини і паралічу зовнішньої політики Туреччини в умовах зростаючих багатомірних викликів. Зародився новий період, що відображає як світогляд і інтереси правлячої коаліції, так і прагматичні інстинкти виживання президента Ердогана. Стартовою точкою цього періоду є не спроба перевороту в липні 2016 р., а заміна Давутоглу на Біналі Єлдирима, лояліста Ердогана, на посаді прем'єр-міністра.

Відставка Давутоглу не тільки закріпила особисту домінацію Ердогана в АКР, але й підтвердила появу антизахідної націоналістичної коаліції як нової правлячої коаліції Туреччини. Ця коаліція запально підтримала масові чистки та арешти підозрюваних супротивників уряду різних ідеологічних течій. Вона також успішно просунула свою антикурдську, антиліберальну та мілітаристську платформу на політичну агенду уряду.

Туди приєдналися світські націоналісти, які раніше були ворогами Ердогана, включаючи давніх прихильників геополітичного євразійства. У той час як зв'язки з США та ЄС продовжували погіршуватися відбулася активізація зусиль з налагодження турецько-російських відносин. Ердоган публічно вибачився за збиття російського літака. Це відразу було супроводжене скасуванням російських санкцій на турецький бізнес. У 2017 р. путін і Ердоган домовилися про продаж Туреччині російської системи протиповітряної оборони С-400 на суму 2,5 мільярдів доларів, що призвело до блокування США запланованого продажу 100 винищувачів F-35 Туреччині у відповідь [57].

Налагодження відносин з росією також призвело до різкої зміни в політиці Туреччини щодо Сирії. Починаючи з 2017 р., відкинувши роки суперництва та взаємних звинувачень, турецький уряд розпочав серію переговорів з росією та Іраном щодо майбутнього Сирії. Відмовившись від мрії перетворити Близький

Схід на неоосманський, уряд АКП змінив свій фокус на більш обмежену мету – стримування розширення курдських сил, що підтримуються США, на півночі Сирії. За допомогою росії турецькі військові разом із Сирійською вільною армією (FSA) проводили наземні операції на півночі Сирії у 2017, 2018 та 2019 рр, захоплюючи та окуповуючи великі території у YPG, а також ІДІЛ [100].

Використовувані для підняття націоналістичних настроїв у країні, «завоювання» Туреччини на півночі Сирії передбачали початок нової ери конфронтаційного мілітаризму в турецькій зовнішній політиці. Замість того, щоб покладатися на інструменти «м'якої сили», такі як торгівля та дипломатія, ця нова зовнішня політика була побудована на інвестиціях у національну оборонну промисловість, що призвело до зниження імпорту зброї Туреччиною на 48% між 2015 та 2019 рр., а також до появи оборонної корпорації ASELSAN і аерокосмічна компанії TUSAS, як конкурентоспроможних глобальних експортерів [128].

На тлі напруженості 1990-х рр. Туреччина наблизилася до конфлікту з Грецією, а через неї – з ЄС, оскаржуючи морські кордони у Східному Середземномор'ї через права на видобуток газу. Попри це Туреччина стратегічно залучилася до конфліктів у Лівії та Кавказі, підтримуючи визнаний ООН Уряд національної угоди (GNA). Вона виступила проти Лівійської національної армії, що підтримувалася росією, Францією, ОАЕ та Єгиптом, а також допомогла Азербайджану відновити частини Нагірного Карабаху, контрольованого Вірменією [53].

Попри агресивну пропаганду турецького ісламізму, що характеризувала цей період, прагматичні інстинкти виживання, а не ідеологічні переконання, були головними рушійними силами в прийнятті Ердоганом колишніх ворогів вдома та за кордоном. У 2016 р. Туреччина та Ізраїль досягли угоди про завершення шестирічного протистояння, яке було спровоковане ізраїльським рейдом на турецький гуманітарний флот, а Ердоган висловив сподівання на покращення зв'язків із Єрусалимом [109]. Лобіюючи підтримку Білого дому в перші дні президентства Дональда Трампа, турецький уряд і проурядові ЗМІ

обережно утримувалися від публічної критики ісламофобських заяв Трампа або його заборони на в'їзд для мусульман [43]. Туреччина також переважно мовчала про дії Китаю щодо уйгурських турків і, навіть, підписала угоду про екстрадицію, що відкриває шлях для депортації уйгурів, які перебувають у Туреччині, до Китаю. Уряд Ердогана також зробив спроби відновити відносини з Єгиптом, що свідчить про готовність Анкари жертвувати своєю тривалою підтримкою Мусульманського братства, члени якого шукали притулку в Туреччині [51].

З розвитком глобальної динаміки, враховуючи невизначеність, спричинену кризою COVID-19, яка призвела до нових економічних та логістичних викликів, а також у світлі війни росії з Україною та війни Ізраїлю в Газі, Туреччина, провівши ретельну оцінку витрат і можливостей, увійшла в новий етап зовнішньої політики, спрямований на нормалізацію відносин з сусідами, переоцінку ролі м'якої сили та утвердження себе як регіонального балансувальника [15].

У 2021 р. Туреччина почала курс деескалації відносин шляхом діалогу з Саудівською Аравією, ОАЕ та Ізраїлем, а також із Грецією, Єгиптом і Вірменією. Це призвело до покращення відносин з державами (за винятком оновлених конфліктів з Ізраїлем). Наполегливі контакти з партнерами НАТО та ЄС, схоже, сприяли зниженню напруги після придбання російських С-400 і накладення вето Туреччини на вступ Швеції та Фінляндії до НАТО. Позитивний діалог між Анкарою та Вашингтоном сприяв затвердженню Туреччиною розширення НАТО та модернізації літаків F-16 Block 70, хоча санкції СААТSA, накладені на турецький оборонний сектор, залишаються в силі.

Століття з дня заснування Республіки, яке покликане відзначити силу Ердогана на чолі так званої «Нової Туреччини», має на меті закріпити роль Анкари як надійного партнера у врегулюванні конфліктів і як зв'язуючого посередника між Глобальним Півднем та Глобальною Північчю. Окрім автономної зовнішньої політики, все більш вдосконаленої оборонної

промисловості та зростаючої націоналістичної риторики, основними рушіями зовнішньої політики АКР залишаються м'яка сила та діалог.

Туреччина перебуває на вирішальному етапі, стикаючись з дедалі складнішими геополітичними викликами, та стоїть на важливому роздоріжжі у формуванні своєї подальшої стратегії. 2 вересня 2024 р. речник АКР Омер Челік оголосив про офіційну заявку Туреччини на членство в БРІКС [61]. Рішення Анкари подати таку заявку відповідає її загальній меті посилити своє становище як регіональної сили та мосту між країнами Півночі та Півдня. Однак цей крок викликав занепокоєння щодо давніх зобов'язань Туреччини перед НАТО та ЄС, враховуючи ідеологічні розбіжності та стратегічні інтереси двох альянсів.

Подвійна роль Туреччини в НАТО та БРІКС ставить її в унікальне становище посередника між цими блоками, дозволяючи їй використовувати свій вплив для сприяння діалогу та зменшення напруги.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що Туреччина пережила істотну трансформацію у своїй зовнішній політиці протягом останніх десятиліть. Вона переходила від передбачуваної та обережної зовнішньої політики до більш амбітного, ревізійністського курсу під керівництвом Р. Ердогана. На початках турецький уряд слідував прозахідній лінії, будучи членом НАТО та активно прагнувши вступу до ЄС. Після розпаду СРСР турецька зовнішня політика зосередилася на внутрішніх реформах, але все ж була спрямована на європейську інтеграцію, демократизацію та економічне зростання. Однак у середині 2000-х рр. правляча Партія справедливості та розвитку (АКР), яка здобула стабільну підтримку завдяки внутрішнім реформам, поступово почала переорієнтацію на посилення національного впливу, включаючи неоосманську риторику та збільшену роль ісламістських поглядів.

Прихід до влади Ердогана і його кооперація із ліберальною інтелігенцією та рухом Гюлена дозволили АКР позиціонувати себе як проєвропейську, реформістську силу на початковому етапі правління партії. Відповідно роль військових у зовнішній політиці істотно зменшилась. Разом з тим відбулась переорієнтація політичних цілей Туреччини на вступ до ЄС. Однак на тлі різних

зовнішніх та внутрішніх викликів, таких як фінансова криза, розчарування в перспективах членства в ЄС та зміна політичного курсу Заходу, Ердоган поступово перейшов до більш автономного підходу. Він почав використовувати не тільки м'яку силу, а й інструменти жорсткої сили, такі як економічні санкції та військові інтервенції, для захисту інтересів Туреччини в регіоні.

Подальше розширення впливу Туреччини в арабському світі під час «Арабської весни» мало на меті підтримку ісламістських рухів, таких як «Брати-мусульмани», і зміну регіонального порядку на користь Туреччини. Однак така трансформація зовнішньої політики призвела до регіональної ізоляції, зокрема, через конфлікти з Сирією, Ізраїлем, Саудівською Аравією та Єгиптом. Зміни в сирійській політиці США та альянс з курдськими силами призвели до ескалації напруженості між Анкарою та Вашингтоном.

Після невдалого перевороту 2016 р. Ердоган почав зосереджувати всі владні ресурси під своїм контролем. Це супроводжувалось різким підсиленням антизахідної риторики. Жорсткі чистки у держслужбах, переорієнтація зовнішньої політики на нові альянси, зокрема зближення з росією – приклади трансформації, яка спіткала той період. Попри все Туреччина зберегла прагматичний підхід до зовнішньої політики, відновлюючи зв'язки з Ізраїлем, Саудівською Аравією та Єгиптом. Все це підкреслює її здатність адаптуватися до динамічних регіональних умов.

Вступ Туреччини до БРІКС, на тлі її давніх зв'язків із НАТО, вказує на її прагнення до багатовекторної зовнішньої політики. Це свідчить про намір Анкари стати регіональним балансувальником між Заходом і Сходом, Північчю та Півднем. Стоячи на такому перехресті, Туреччина намагається поєднувати інструменти м'якої та жорсткої сили, щоб зміцнити свою роль як регіонального лідера і стратегічного посередника. Здатність Анкари зберегти цей баланс визначить, чи зможе вона закріпити свій статус впливового глобального гравця в наступному десятилітті.

2.2. Військовий потенціал Туреччини як інструмент твердої сили

Останніми роками Туреччина досягла значного прогресу у розвитку національної оборонної промисловості. Розвиток у виробництві високоякісного оборонного обладнання посилив її стратегічний вплив на міжнародній арені. Після рекордного року за обсягом експорту оборонної продукції у 2023 р. (загальний обсяг експорту склав майже 5,5 мільярда доларів, що на 27,1% більше, ніж у минулому році) Туреччина налаштована продовжувати рухатися вгору, хоча й не без конкуренції та викликів для своєї ринкової частки [116].

Після десятиліть інвестицій та реформ, турецька оборонна промисловість тільки починає перетворювати державу на серйозного гравця на міжнародних ринках озброєнь. Зменшуючи залежність від іноземних постачальників і покращуючи внутрішнє виробництво, Туреччина прагне посилити свою стратегічну автономію та проєктувати силу за межами своїх кордонів. Цей швидкозростаючий сектор є основою зовнішньої політики Анкари, що дозволяє їй формувати нові альянси та зміцнювати свій геополітичний вплив. Однак шлях до цього не був легким. Як країна, що розвивається, Туреччина повинна була балансувати своє прагнення до стратегічної автономії з багатьма іншими факторами, включаючи відносини зі США, іншими союзниками по НАТО та ЄС.

Інтереси Анкари в сфері оборонної промисловості одночасно і відображали міжнародну політичну систему, і використовувалися для орієнтації політики у міжнародній системі. Наприклад, співпраця зі США призвела до припливу західного оборонного обладнання на початку холодної війни. Це дозволило турецьким збройним силам швидко модернізуватися, але в той самий час надлишок такого обладнання стримував розвиток тільки-но зароджуваної оборонної промисловості країни. Обмеження на використання американської зброї під час Кіпрської кризи (1963–1964 рр.) виявили рамки співпраці зі США. Важливу роль також відіграли численні ембарго на озброєння (як офіційні, так і неофіційні) з боку союзних держав, що породило відчуття несправедливості в Туреччині та стимулювало політику країни у сфері оборонної промисловості.

Наприкінці 1970-х та 1980-х рр. Туреччина зосередилася на розвитку власних можливостей, особливо в таких критичних сферах, як авіація та бронетехніка. Заснування у 1985 р. Підсекретаріату оборонної промисловості (нині Агенція оборонної промисловості) стало важливим кроком до організації та керівництва процесом оборонних закупівель і виробництва. Коли турецька економіка почала лібералізуватися у 1980-х рр., оборонна промисловість Туреччини адаптувалася, прагнучи спільних підприємств із західними компаніями. В обмін на доступ до турецьких ринків західні компанії постачали нові технології та капітал для спільного виробництва їхньої продукції в Туреччині. На початку 1990-х рр. розпад Радянського Союзу дозволив Туреччині встановити хороші відносини з росією. У той же час членство в ЄС стало ключовою темою у зовнішньополітичній траєкторії Туреччини після холодної війни.

З 2004 р. відбулася певна трансформація орієнтирів і Туреччина вирішила відходити від моделі спільного підприємства з іноземними (переважно західними) партнерами на користь місцевих (регіональних) підрядників, щоб розробляти вітчизняні продукти. Це пояснюється наступними факторами:

1) Вітчизняні розробки використовувалися для «антитерористичних» операцій проти бійців РПК у Туреччині та для операцій за кордоном у Сирії та Іраку. Турецька армія накопичувала військовий досвід у боротьбі з курдськими повстанцями як у горах, так і в міських умовах.

2) Турецька оборонна продукція не була обмежена політичними умовами при експорті до різних країн.

3) Турецький уряд усвідомив, що оборонна продукція впливає як на м'яку, так і на тверду силу в сусідніх регіонах. Це дозволило Анкарі не лише використовувати експорт зброї для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, але й закріпитися у військовому плані в таких країнах, як Катар, Азербайджан, Лівія та інших.

Головним джерелом військової гордості Туреччини стали її БПЛА. Найбільше міжнародної уваги привернула модель БПЛА Bayraktar TB2 [123].

Цей безпілотний літальний апарат середньої висоти став важливим елементом сучасної війни. Його ефективно використовували у війні в Україні та у конфліктах у Сирії, Лівії і Нагірному Карабасі, де перемогу Азербайджану забезпечили саме ці БПЛА. Успіх TB2 полягає в передових технологіях у поєднанні з економічністю. Дрон пропонується за конкурентною ціною порівняно з натівськими аналогами, що робить його привабливим для країн із обмеженими оборонними бюджетами [73]. Окрім БПЛА, успішними турецькими проєктами вважають бронетехніку, таку як бойовий танк Altay та броньовану машину Otokar ARMA [102; 82]. Приклад Азербайджану, який у свій час став провідним замовником турецької оборонної продукції, дає можливість усвідомити, що перспективи експортних замовлень Туреччини почали впливати на зовнішню політику цієї держави. Турецько-азербайджанська військова співпраця відіграла важливу роль у реалізації однієї з ключових зовнішньополітичних цілей Туреччини – збалансувати вплив росії на Південному Кавказі.

Довгострокова амбіція Туреччини щодо створення самодостатньої та вітчизняної оборонної промисловості призвела до значного промислового зростання і посилила стратегічну автономію Анкари, зменшуючи вплив західних постачальників.

Загалом 21-е ст. стало періодом трансформації оборонної промисловості Туреччини. Постійний акцент уряду на зменшенні залежності від іноземних постачальників привів до збільшення інвестицій та розвитку внутрішнього виробництва. Прикладом значного досягнення є недавня розробка турецького винищувача Kaan, який представляє амбіції Туреччини приєднатися до елітної групи країн, здатних виробляти винищувачі п'ятого покоління [93].

Країни, як-от США, Великобританія та Франція, зазвичай супроводжують продаж зброї політичними умовами, тоді як Туреччина дотримується підходу реальної політики [46]. Ця стратегія передбачає менше обмежень і більш сприятливі умови для передачі технологій та спільного виробництва. Наприклад, Туреччина уклала кілька угод про спільне виробництво з такими країнами, як Катар та Азербайджан, що дозволяє локалізоване виробництво та складання

турецьких оборонних технологій [90]. Цей підхід не лише підвищує технологічні можливості країн-партнерів, а й зміцнює двосторонні зв'язки та відкриває нові ринки для турецьких оборонних компаній.

Зосередженість на локалізації оборонного виробництва стала наріжним каменем оборонної політики Туреччини, що дозволяє їй діяти незалежно від традиційних західних союзників за необхідності. Турецький експорт оборонної продукції завоював ринки багатьох країн організації Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (GCC) та країн Африканського Рогу.

У GCC Туреччина встановила міцні оборонні зв'язки з такими країнами, як Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. Ці відносини зміцнені значними оборонними контрактами, такими як закупівля Саудівською Аравією БПЛА на суму 3 мільярди доларів минулого року, що стало найбільшою угодою з оборонного експорту в історії Туреччини [81]. Ця угода є хорошим прикладом готовності країни приймати умови щодо передачі технологій і спільного виробництва.

Порівняльні переваги Туреччини, такі як економічно ефективно виробництво та висока якість, є ключовими чинниками рекордного зростання її оборонної промисловості. Наголос на локалізації виробництва в оборонній галузі дозволив знизити витрати та забезпечити конкурентоспроможні ціни на світовому ринку озброєнь. Крім того, незалежна зовнішня політика Туреччини, яка часто розходиться з позиціями традиційних західних союзників та партнерів по НАТО, дозволяє їй співпрацювати з ширшим колом країн, включно з тими, які перебувають під міжнародними санкціями або в політично чутливих регіонах. Ця гнучкість зробила Туреччину бажаним партнером для країн, які прагнуть отримати передові військові технології без умов, які зазвичай висувають західні постачальники.

Зі зростанням інновацій та розширенням асортименту продукції Туреччина, ймовірно, захопить ще більшу частку світового ринку озброєнь, особливо в нішевих ринках багатих країн GCC та країн з низьким та середнім доходом у регіонах Азії та Африки. Проте, незважаючи на цей позитивний

напрямок, оборонна промисловість Туреччини все ж стикається з викликами. Міжнародні санкції, особливо з боку західних країн, можуть створювати значні перешкоди. Наприклад, турецька оборонна промисловість досі залежить від низки іноземних компонентів для деяких високотехнологічних систем, що може стати вразливістю в періоди геополітичної напруженості або порушень ланцюгів постачання. Додатковим викликом є конкуренція з боку інших нових експортерів озброєнь, таких як Іран. Як Туреччина, так і Іран активно залучені до проксі-конфліктів, часто підтримуючи протилежні сторони.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що в останні роки Туреччина досягла значного прогресу у рамках розвитку своєї оборонної промисловості. Вона перетворилась на впливового експортера зброї на міжнародному ринку. Разом з тим, країна підвищила свою стратегічну автономію та зміцнила свої геополітичні позиції. Це стало реальним завдяки зменшенню залежності від іноземних постачальників. Оборонна промисловість дозволила країні не лише реалізовувати свої національні інтереси, а й посилювати дипломатичні зв'язки з такими країнами, як Катар, Азербайджан, Саудівська Аравія та країни Африканського Рогу.

Один із ключових факторів успіху Туреччини на міжнародній арені є виробництво БПЛА. Особливо популярною моделлю є Bayraktar TB2. Цей продукт зарекомендував себе як ефективний і економічно доступний військовий засіб. Його використовували у війнах в Україні, Сирії, Лівії та Нагірному Карабасі. Такого виду продукція дала Туреччині серйозну перевагу на ринках збуту, де оборонні бюджети інших держав є обмежені. Це також дало можливість укласти стратегічно важливі угоди. Їхня мета – зміцнити економічні й військові позиції країни на міжнародній арені.

На тлі зростання локального виробництва Туреччина зменшила залежність від західних технологій. Її оборонна промисловість все більше відходить від традиційної співпраці з союзниками по НАТО. В той самий час відбувається посилення співпраці з росією та Китаєм, що стає частиною нової зовнішньої політики. Ця нова політика спрямована на зміцнення незалежності та

регіонального впливу Туреччини. Придбання російської системи С-400 стало поворотним моментом, що призвело до ускладнення відносин з НАТО і виключення Туреччини з проєкту розробки F-35.

Попри результати успіху турецька оборонна промисловість стикається з викликами, серед яких – залежність від іноземних компонентів для високотехнологічних систем. Це створює вразливі місця для міжнародних санкцій і перебоїв у постачанні. Конкуренція з іншими новими експортерами зброї, такими як Іран, створює додатковий тиск на ринкову частку Туреччини.

У підсумку, завдяки активному розвитку оборонної промисловості Туреччина не лише зміцнює свою стратегічну автономію, а й використовує оборонну продукцію як інструмент для досягнення зовнішньополітичних цілей. Намагаючись балансувати між західними союзниками та новими партнерами, вона розширює вплив в різних регіонах.

2.3. Публічна дипломатія Туреччини

У ХХ ст., на тлі Холодної війни, м'яка сила стала важливим інструментом зовнішньої політики, особливо для таких держав, як СРСР і США, ціллю яких було впливати на громадську думку інших країн на міжнародній арені задля реалізації власної політики. Хоча тверда сила проявлялася через проксі-війни в різних регіонах світу, міжнародна ситуація після Другої світової війни стримувала великі держави від прямого військового протистояння. У такому контексті набувала ваги зовнішня політика, що спрямована на пряму комунікацію з іноземними аудиторіями для ефективного передачі політичних меседжів, а це стимулювало конкуренцію у сфері м'якої сили.

Проте обмежене розуміння м'якої сили та публічної дипломатії через призму Холодної війни стало серйозною помилкою після розпаду СРСР. В той період публічна дипломатія перетворилася на один з найважливіших елементів інструментарію зовнішньої політики для будь-якої держави, яка прагне міжнародного престижу та впливу. Розвиток комунікаційних технологій і

зростаюча взаємозалежність у світі сприяли значним інвестиціям у стратегії м'якої сили.

Серед держав у новій мультиполярній системі Туреччина почала активно використовувати публічну дипломатію для покращення свого іміджу та розширення впливу. Хоча історія використання м'якої сили Туреччиною починається за часів Османської імперії, професіоналізація публічної дипломатії набула особливої сили в 2000-х рр. із приходом до влади АКР. В той час новий уряд поставив за ціль створити новий образ Туреччини як ліберально-консервативної демократії, що зробило її «моделлю» для інших країн регіону Близького Сходу та Північної Африки.

З 2002 по 2011 рр. уряд АКР швидко досяг значних успіхів: став надійним союзником НАТО, впроваджував ліберальну політику в умовах розвиваючої економіки після кризи 2001 р. та посилював взаємозв'язки з ЄС, зберігаючи при цьому релігійний акцент. Стабільна економіка сприяла демократичним реформам, дозволяючи уряду АКР продемонструвати свою спроможність у досягненні м'якої сили, яка була проблемним питанням для Туреччини десятиліттями. Незважаючи на опозицію, викликану релігійним характером уряду, міжнародний імідж, отриманий через лібералізуючі реформи, а також зростання добробуту країни, підвищили популярність АКР. Це розширило її базу підтримки, включаючи лібералів, демократів, секулярних реформістів і курдів [39].

Протягом цього періоду зовнішня політика Туреччини зазнала значних змін, відображаючи внутрішні зміни, з акцентом на публічну дипломатію та м'яку силу. Реформи демократизації та процес взаємовідносин з ЄС забезпечили більші внутрішні свободи та збільшили канали комунікації із Заходом та Близьким Сходом. АКР також запровадила політику «нульових проблем» з сусідніми країнами, змінивши підхід Туреччини до Близькосхідного регіону. У підсумку, використання сили та погроз у зовнішній політиці зменшилось, тоді як інструменти м'якої сили, такі як діалог, міжнародне право, багатосторонність та інституціоналізація, набули більшого значення. Таким чином, інструменти

зовнішньої політики Туреччини стали більш спрямованими на створення державних і недержавних установ, які займаються публічною дипломатією.

Економічний зріст, реформи демократизації та збільшення свобод у період 2002-2011 рр. дозволили Туреччині підвищити свою м'яку силу не лише на Заході, а й у мусульманському світі. Одним із показників зростання м'якої сили стало тимчасове членство Туреччини в Раді Безпеки ООН, отримавши підтримку від 151 держав Генеральної асамблеї у 2008 р [74]. Ще одне важливе досягнення відбулося раніше, у червні 2004 р., коли професор Екмеледдін Іхсаноглу був обраний Генеральним секретарем Організації ісламського співробітництва (ОІС). Іхсаноглу, перший громадянин Туреччини на цій посаді, приступив до виконання своїх обов'язків 1 січня 2005 р. і обіймав цю посаду протягом двох термінів до кінця 2013 р [80].

Туреччина продовжує налагоджувати зв'язки з іноземною аудиторією через інструменти публічної дипломатії. Серед цих інструментів культура – це безсумнівний актив Туреччини. Розглядаючи можливості впливу через культуру, слід насамперед зазначити, що це країна з дуже різноманітною та багатою культурною спадщиною, як матеріальною, так і нематеріальною. Це підтверджується кількістю турецьких об'єктів у списках світової спадщини ЮНЕСКО [4]; їх там більше, ніж у багатьох європейських країнах. Крім того, як спостерігалось останніми роками, інтерес до турецької культури підживлюється динамічним зростанням популярності турецької кінематографії, особливо серіалів, які є частиною цієї культури. Значні інвестиції у трансляцію телесеріалів і мильних опер привернули значну увагу у всьому світі, особливо серед населення Близького Сходу. Ці шоу посилюють імідж Туреччини в регіоні, майстерно поєднуючи красу, регіональні діалекти, арабські імена та прагнення глядачів до теорій змов. Ностальгійні турецькі серіали домінують на екранах телевізорів у арабських та інших мусульманських домівках. Станом на 2020 р. Туреччина займала друге місце у світі після США за обсягом експорту телесеріалів [88]. Експоненційне зростання популярності турецьких шоу можна розглядати як серйозне розширення м'якої сили Туреччини на Близькому Сході.

Турецькі мильні опери, зокрема, зображають Туреччину як модель для сусідніх мусульманських країн; серіал «Гюмюш» (Срібло), відомий у арабському світі як «Нур», залучив близько 85 мільйонів глядачів у період з 2005 по 2007 рр. [60]. Ще один популярний серіал під назвою «Фатмагюль» мав 70 мільйонів глядачів на Близькому Сході. Це стосується й інших творів, таких як «Повний місяць», «Наречена зі Стамбула», «Мати» та «Осколки». Станом на серпень 2020 р. «Ертугрул» перевищив 1,5 мільярда переглядів лише на YouTube [66]. Згідно зі звітом Міністерства торгівлі Туреччини, доходи Туреччини від експорту телесеріалів становили 150 мільйонів доларів у 2013 р., перевищили 350 мільйонів у 2017 р. та перевищили 500 мільйонів у 2018 рр. [88].

Цікаво, що успіх турецьких серіалів та фільмів є одним із рушійних чинників розвитку всього туризму, коли метою поїздки стає саме перегляд цього продукту. Сьогодні турецькі серіали продаються у понад сто країн від Європи до Африки, і їхня аудиторія налічує сотні мільйонів. Вони просувають моделі поведінки та стиль життя, популяризують історію Туреччини та Османської імперії, а також сприяють інтересу до вивчення турецької мови та турецьких товарів [83]. У Європі також визнають турецьку культуру, наприклад, через нагороди, які отримують турецькі фільми чи режисери на престижних кінофестивалях. Однією з найцінніших подій вважається вручення Нобелівської премії з літератури, присудженою Орхану Памуку у 2006 р. [10].

В ширшому контексті м'якої сили, важливо відзначити роль освіти. Під час правління АКР кількість університетів у Туреччині значно зросла – у 2002 р. їх було 76, а вже у 2018 р. – 206 [120; 34]. Турецькі університети входять до списків найкращих університетів світу, хоча кількість новостворених не завжди безпосередньо відображається на їхньому престижі. З іншого боку, вони активно співпрацюють із зарубіжними вищими навчальними закладами, особливо з країнами, відносини з якими Анкара прагне зміцнити. Туреччина пропонує стипендіальні програми для навчання в країні, а також відкриває свої освітні установи та підтримує освіту «на місці». Прикладом цього є фінансування

Міжнародного університету в Сараєво та Міжнародного Балканського університету в Скоп'є.

Наступним важливим атрибутом м'якої сили Туреччини є релігія. Джерелом реалізації цього атрибута вважається вміння Туреччини поєднати іслам та сучасність. Довгий час превалювала доволі поширена думка, що Туреччина може слугувати моделлю для інших мусульманських країн через успіх ринкової економіки, і відносно стабільного демократичного режиму. Сам факт існування ісламського суспільства в секулярній демократії доводив, що мусульманська демократія є можлива. Туреччина надавала приклад іншим мусульманським країнам і доводила, що теорія про «зіткнення цивілізацій» може бути спростована. Опитування громадської думки, проведені в арабських країнах, підтверджували потенціал привабливості турецької моделі в ісламських суспільствах. За результатами опитування, проведеного Фондом економічних та соціальних досліджень Туреччини (TESEV) в арабських країнах у 2010 р., понад 60% арабів назвали Турецьку Республіку зразком для арабського світу та прикладом співіснування секуляризованої демократії й ісламу [86].

Однак в останні роки стають дедалі очевиднішими наміри АКР поступово ісламізувати соціальне та політичне життя. Так звана релігійна дипломатія, яка є головним інструментом реалізації цих намірів, проводиться через низку державних установ і неурядових організацій. Однією з найважливіших таких установ є Діянет. Ця держустанова була створена в 1924 р як незалежний державний орган з релігійних питань із дуже обмеженими повноваженнями. Під керівництвом АКР вплив органу зріс до великого рівня, і тепер його вважають таким, що легітимізує режим. Установа стала юридично та конституційно відповідальною за всі питання, пов'язані з ісламом та мусульманами не лише в Туреччині, але й за її межами. Згідно із законом 6002, Діянет має повноваження наймати радників для роботи в інших країнах по всьому світу з метою зміцнення відносин цих країн і Туреччиною [33]. Його мандат охоплює освітні та інші послуги, а також проекти громадського обслуговування для мусульман по всьому світу. Ця установа також керує понад 8500 мечетями в Туреччині та понад

2000 мечетями по всьому світу, зокрема понад 1000 у Німеччині [112]. Центр Діянет у США є одним із найбільших проєктів цього агентства і функціонує як і мечеть, так і культурний центр, який повністю координується з центральним офісом Діянет у Туреччині. Цей центр вважається найбільшим турецьким ісламським центром на Західній півкулі.

Наступним важливим інструментом м'якої сили є Турецьке агентство співпраці та координації (ТІКА), яке покликане зміцнювати зв'язки Туреччини з іншими країнами через гуманітарні, соціальні та економічні проєкти. ТІКА було засновано в 1992 р. як агентство з підтримки тюркомовних держав і націй, які здобули незалежність після розпаду Радянського Союзу. Спочатку місією організації було укріплення зв'язків з країнами Центральної Азії та Кавказу, що утворилися після розпаду СРСР. Це відбувалось через реалізацію проєктів з розвитку та надання технічної допомоги. Після 2002 р., з приходом до влади АКР, діяльність агентства значно розширилось. Воно почало працювати в глобальному масштабі, зокрема в Африці, на Близькому Сході та Балканах, відображаючи новий напрямок у зовнішній політиці Туреччини. Основними сферами діяльності агентства залишаються освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, культурна спадщина та гуманітарна допомога.

У сфері освіти ТІКА фінансує навчальні програми, пропонує грантові стипендії на навчання в Туреччині та підтримує розвиток шкіл і університетів у країнах, де вона здійснює свою діяльність. У сфері охорони здоров'я агентство допомагає у будівництві лікарень і медичних центрів, постачає медичне обладнання та надає гуманітарну допомогу під час криз. Через інфраструктурні проєкти ТІКА працює над покращенням основних послуг, таких як дороги, електро- та водопостачання. Значна частина її діяльності також присвячена сфері охорони культури, де ТІКА займається збереженням історичної спадщини Османської імперії, в тому числі реставрацією османських пам'яток у таких країнах, як Боснія і Герцеговина, Північна Македонія та Косово. Під час кризових ситуацій організація надає екстрену допомогу, в тому числі продовольство, медикаменти та інші необхідні ресурси.

Наразі діяльність організації ТІКА здійснюється у більш ніж 150 точках з 50 регіональними офісами по всьому світу, що охоплюють регіони від Боснії і Герцеговини до Бішкеку та від Кабула до Боготи [107]. Це агентство відіграє стратегічну роль у турецькій зовнішній політиці, використовуючи м'яку силу для створення позитивного іміджу Туреччини та зміцнення солідарності з мусульманськими і тюркськими громадами в усьому світі. Вплив організації особливо помітний на Балканах, де Туреччина підтримує мусульманські громади, відновлює османську спадщину та розвиває інфраструктуру, створюючи основу для політичної та економічної співпраці. В Африці та на Близькому Сході ТІКА виступає стратегічним партнером, надаючи гуманітарну допомогу та фінансуючи розвиток. Завдяки цим зусиллям ТІКА не лише досягає гуманітарних цілей, але й підтримує зовнішньополітичні інтереси Туреччини, зміцнюючи лояльність серед країн-партнерів та посилюючи міжнародний вплив Анкари.

Отже, м'яка сила Туреччини зазнала широкого розвитку останніми десятиліттями. Вона стала важливим інструментом зовнішньої політики Турецької Республіки. Особливе значення у цьому процесі займала діяльність уряду АКР. У перші два виборчі періоди після приходу до влади у 2002 р. АКР дотримувалася стратегії пріоритету західних цінностей, критеріїв Європейського Союзу та демократизації. Здатність Туреччини утримувати як тимчасове членство в Раді Безпеки ООН, так і головування в Організації Ісламської співпраці можна розглядати як ознаку ефективності її м'якої сили на Заході і в ісламських країнах.

З початку 2010-х рр. зростання авторитаризму відобразилося на зовнішній політиці та публічній дипломатії Туреччини. Після переможних виборів 2011 р. з підйомом ердоганізму уряд АКР відмовився від попередніх політик та почав наголошувати на антизахідній риторичі з сильними посиленнями на ісламську та тюркську культури. Уряд почав істотно збільшувати ресурси, виділені на фінансування військових операцій, зовнішньої допомоги та різних інструментів публічної дипломатії одночасно. Сюди входить діяльність таких структур як

Діянет та ТІКА. Це можна розглядати як спробу Туреччини замаскувати або збалансувати зростання своєї твердої сили, особливо в період демократичного регресу, через застосування м'якої сили.

Важливу роль відіграла турецька культура. Турецькі серіали стали інструментом культурної дипломатії, поширюючи турецьку культуру на Близькому Сході та у мусульманському світі. Це популяризувало цінності й стиль життя країни, а також підтримало туристичний потік.

Значну увагу Туреччина приділила розвитку освіти як інструменту м'якої сили. Зростання кількості університетів та стипендіальних програм сприяло покращенню міжнародного іміджу. Разом з цим, відбулось зміцнення дипломатичних зв'язків і підвищення престижу турецької освіти. Турецькі університети та міжнародні стипендіальні програми залучають студентів з багатьох країн, а це в свою чергу розвиває культурний і науковий обмін. Крім того, релігійна дипломатія, реалізація якої лежить на установі Діянет, теж дає свої плоди. Мета установи – показати Туреччину як країну, де іслам мирно співіснує з сучасністю.

Іншою важливою ланкою м'якої сили стало Турецьке агентство співпраці та координації (ТІКА). Організація активно займається гуманітарними та економічними проектами в країнах Балкан, Африки та Близького Сходу. ТІКА реалізує проекти у сфері освіти, охорони здоров'я та інфраструктури. Це створює позитивний імідж Туреччини та зміцнює її міжнародний вплив.

Загалом, Туреччина ефективно використовує м'яку силу для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, балансує між м'якими та жорсткими підходами, зміцнює регіональний вплив та зосереджується на зміцненні культурних і гуманітарних зв'язків з іншими країнами.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТВЕРДОЇ І М'ЯКОЇ СИЛИ ТУРЕЧЧИНИ

3.1. Туреччина в Європі: вплив на Балкани та відносини з Європейським Союзом

З 1990-х рр. Туреччина почала знову відкривати для себе Балканський регіон, який здебільшого ігнорувала протягом перших семидесяти років існування Республіки. Така ситуація показує доволі різкий контраст з діями Османської імперії, яка значною мірою також була Балканською імперією. Османи тримали під контролем більшу частину теперішніх Західних Балкан протягом п'яти століть, залишивши помітний слід та найбільшу мусульманську спільноту в Європі. Турецько-балканські відносини почали активніше розвиватися, особливо під час правління АКР з 2002 р. Протягом перших чотирнадцяти років перебування при владі ключовою фігурою у формуванні зовнішньої політики Туреччини був Ахмет Давутоглу, який мав особливий інтерес до Балкан, а саме до мусульманських громад. Він намагався зробити Туреччину посередником, донором, «старшим братом» та культурним магнітом для регіону [70].

Незважаючи на те, що останніми роками увага була переважно зосереджена на подіях у Сирії, на Близькому Сході загалом, в Україні, Балкани продовжують відігравати важливу роль у новій зовнішній політиці Туреччини. Така роль спрямована на те, щоб стати регіональною силою за допомогою публічної дипломатії, м'якої сили, економіки та торгівлі. Однак Туреччина змушена була визнати, що такий підхід має свої межі, а пандемія не допомогла покращити її імідж через відсутність турецької програми вакцинації.

Урок, який Туреччина, здається, винесла з цього досвіду, схожий на ситуацію на Близькому Сході: м'якої сили недостатньо для впливу на політику. Це проявляється у слабкій реакції балканських лідерів щодо закриття інституцій, пов'язаних із Гюленом, або екстрадиції членів цієї організації. Саме тому зростає значення активної співпраці у військовому та оборонному секторах, спрямованої

на створення довгострокових залежностей балканських країн, на які можна буде більш ефективно впливати.

Останні події, що стосуються впливу третіх сторін на Балканах, безпосередньо пов'язані з замороженим процесом розширення ЄС, до якого належать усі країни Західних Балкан. Коли 15 липня 2014 р. Жан-Клод Юнкер заявив, що «ЄС потребує перерви від розширення» [25], стало зрозуміло, що ця перерва триватиме набагато довше, ніж спочатку запропоновані 5 років. За останні 15 років кілька факторів відволікли увагу ЄС від Західних Балкан – від фінансової кризи (2008) і кризи біженців (2015) до Брекзиту та конфлікту в Східному Середземномор'ї. Бібер і Ціфакіс зазначають, що «Захід дедалі більше займає позицію невторчання щодо Західних Балкан... Саме євроатлантичні союзники, а не Західні Балкани віддаляються від свого партнерства» [24]. За словами Аліди Врачич, ця ситуація створила «вакуум влади», який намагаються заповнити інші гравці, зокрема й Туреччина [124, с. 5]. Серед інших основних конкурентів – росія, Китай та ОАЕ. Для лідерів Західних Балкан це означає балансування між вступом до ЄС, швидкими та простими інвестиціями з Китаю та постійною допомогою Туреччини й росії.

ЄС усвідомив ризик того, що Балкани можуть віддалитися. У квітні 2018 р. президент Франції Макрон заявив у Європейському парламенті: «Я не хочу, щоб Балкани повернулися в бік Туреччини чи росії, але я також не хочу, щоб Європа, яка й так стикається з труднощами у складі 28 країн, а завтра 27, вирішила, що можемо продовжувати розширюватися до 30 або 32, дотримуючись тих самих правил» [104]. Це «але» у його висловлюванні ілюструє дилему ЄС: він хоче, щоб балканські країни були поруч, але не готовий прийняти їх до свого складу в найближчий час. Однак, така ситуація лише грає на руку іншим країнам, серед яких і Туреччина, які не вимагають дотримання демократичних стандартів. Якби ЄС знову зайняв більш активну позицію та зробив перспективу вступу до Союзу в середньостроковій перспективі реалістичною, іншим зовнішнім силам було б значно важче нарощувати свій політичний вплив.

До початку 1990-х Туреччина не виявляла особливого інтересу до Балкан, навіть до місцевих мусульманських громад. Це змінилося з початком війни в колишній Югославії, де солідарність з боснійськими мусульманами стала важливим фактором у відновленні усвідомлення історичних зв'язків між Туреччиною та балканськими народами.

Переходити від емоцій до конкретних політик Туреччина почала на початку 2000-х. Архітектором зовнішньої політики партії АКР з початку 2000-х до 2016 рр. був Ахмет Давутоглу, який виклав своє бачення у книзі «Стратегічна глибина», виданій у 2001 р. Давутоглу присвятив Балканам дві окремі глави, обсягом близько 35 сторінок, у яких наголошував на важливості релігії як інструмента у відносинах між Туреччиною та країнами Балкан. «Основою політичного впливу Туреччини на Балканах є спадщина Османської імперії, мусульманські громади. ... Природними союзниками Туреччини, передусім, є дві країни з мусульманською більшістю [Боснія і Герцеговина та Албанія]. Виникло бажання перетворити цей спільний історичний спадок на природний союз» [32, 123 ст.]. На його думку, без активної політики на Балканах Туреччина могла б втратити свій вплив на користь росії, яка використовувала б свої православні зв'язки.

2016 р. став поворотним моментом у балканській політиці Туреччини. Давутоглу залишив пост прем'єр-міністра, а після невдалої спроби перевороту 15 липня 2016 р. Туреччина активізувала свої зусилля проти руху Гюлена, який має значну присутність і вплив у балканських країнах.

З відставкою Давутоглу зовнішня політика Туреччини стала більш зосередженою на персональному підході Ердогана та орієнтованою на економіку. Це також результат президентської системи, запровадженої влітку 2018 р., яка поставила президента в центр усіх ухваленнях рішень. Особисті зв'язки з політичними лідерами замінили інституційні зв'язки (див. Aydıntaşbaş, 2019: 14). Ламі стверджує, що «особисті відносини Ердогана з Вучичем [Сербія], Тачі [Косово], боснійським лідером Бакиром Ізетбеговичем та прем'єр-міністром Албанії Еді Рамою формують основу нової фази політики Туреччини на Західних

Балканах» [11]. Зокрема, мусульманські політики публічно демонструють свою прихильність до Ердогана і дотримуються стратегії «дипломатії присутності», як це називає Айдінташбаш [17]. Ці лідери усвідомлюють, що «Ердоган прагне тієї поваги, яку, на його думку, він не отримує від лідерів ЄС». На відкритті нового аеропорту Стамбула в кінці 2018 р. не було присутніх західноєвропейських політиків, але були лідери Албанії, Косова, Північної Македонії, Боснії і Герцеговини, Болгарії та Сербії. Хоча багато західних політичних лідерів і ЗМІ критикують авторитарні тенденції Туреччини, лідери Західних Балкан не висловлюють відкритих заперечень щодо цього.

Однак такий персоналізований підхід Туреччини не обмежується мусульманськими політиками. Як зазначають Рашидагіч і Хесова, «дипломатична активність Ердогана виявилася найуспішнішою там, де це найменше очікувалось – у Сербії, країні, де, як вважалося, ставлення до Туреччини було надзвичайно негативним. Однак прем'єр-міністр, а згодом президент Туреччини стратегічно вибудовував особисті стосунки з кожним сербським президентом, починаючи з 2010 року» [89, 104 ст.]. Крім економічного прагматизму, обидві країни намагаються вести зовнішню політику якомога незалежно, підтримуючи широкі відносини з іншими країнами регіону. Такий підхід може стати додатковим чинником цього незвичайного зближення.

За часів Давутоглу м'яка сила відіграла ключову роль у стратегії щодо поглиблення відносин на Балканах. На думку Рашидагіча та Хесови, Туреччина зосередила свою стратегію м'якої сили в цьому регіоні, орієнтуючись на чотири основні напрямки: релігійні установи, ісламську історію, освіту, а також медіа та поп-культуру [89, 105 ст.].

Втім, ісламські братства почали діяти на Балканах задовго до того, як держава і її інституції стали основними гравцями в цій сфері. Найбільшу присутність мала організація Гюлена, яка почала відкривати благодійні фонди, школи, гуртожитки ще в 1990-х, а пізніше і університети. Школи приваблювали місцеву мусульманську еліту, і чимало політиків віддавали своїх дітей саме до цих навчальних закладів. Турецькі ісламські братства представляли своє

релігійне розуміння та традиції як такі, що гармонійно поєднуються з місцевими традиціями, на відміну від інших мусульманських гравців, таких як Саудівська Аравія, чия традиція суттєво відрізняється.

Туреччина почала активно використовувати «релігійну дипломатію» приблизно через десять років. З 2004 р. ТІКА (Агентство співробітництва та координації Туреччини) стала важливим інструментом м'якої сили на Західних Балканах, фінансуючи реставрацію переважно ісламських релігійних споруд, надаючи турецьким зусиллям зі збереження мусульманської спадщини безпрецедентної видимості. У 2007 р. було засновано культурний інститут Юнуса Емре, що пропонує курси турецької мови для іноземців [131]. Незабаром після його заснування філії вже були відкриті на Балканах. Поряд із державними ініціативами, АКР також залучала пов'язані з нею бізнес-структури до приватних освітніх проєктів, що призвело до створення Міжнародного університету в Сараєво у 2004 р. та Міжнародного балканського університету у Скоп'є у 2006 р.

Коли відносини між АКР та рухом Гюлена погіршилися (близько 2011 р.), почалася боротьба за владу та вплив. Це протистояння швидко перейшло і за рамки кордонів. Однак лише після невдалої спроби державного перевороту, як писала Айдінташбаш, «турецькі дипломати підтвердили, що урядові директиви наказують їм надавати пріоритет переслідуванню гюленістів у країнах Західних Балкан» [17].

Проте ця боротьба мала лише обмежений успіх. Навіть якщо президент Ердоган стверджував, що гюленістів слід вважати терористичною організацією, голова ісламських учених, Хусейн Кавазович, Великий муфтії Боснії та Герцеговини, заявляв, що гюленістські організації не слід розглядати як реальну загрозу, оскільки гюленістські школи в Боснії діють відповідно до місцевих законів. Це протистояння також вплинуло на відносини із місцевими ісламськими громадами, оскільки, за словами Езтюрка і Гьозайдин, «Діянет почав класифікувати ісламські групи в Західних Балканах як або про-турецькі

державні, або про-гюленістські». Ті, хто був віднесений до останньої категорії, як, наприклад, Мусульманська громада Албанії, втратили фінансову підтримку.

Оскільки уряди балканських країн не співпрацювали з Туреччиною так, як вона того бажала, особливо щодо екстрадиції гюленістів, Національне розвідувальне управління Туреччини (МІТ) активізувало зусилля з примусового повернення турецьких громадян до Туреччини. У Балканському регіоні найбільш обговорюваним випадком стала ситуація в Косово, де у березні 2018 р. шістьох гюленістів було вивезено до Туреччини без відома тодішнього прем'єр-міністра Харадіная. Родичі чоловіків описали депортацію як «викрадення».

Як зазначають Колборн та Едвардс, «Туреччина може бути не тим другом, якого балканська держава може собі дозволити втратити. Крім того, що Туреччина є сильним прихильником свого міжнародного визнання та подальшого вступу до ЄС Нразом з співпрацею з НАТО, вона також має значний економічний вплив у регіоні» [40]. Таким чином, реакція в Косово та інших балканських державах виглядає як «покарання» тих, хто безпосередньо причетний до викрадень, але без загрози для добрих двосторонніх відносин. Міжнародна дипломатична підтримка, торгівля та інвестиції мають більшу вагу, ніж принципи верховенства права.

Загалом викрадення гюленістів стало широко поширеним методом: у 2019 р. міністр юстиції Туреччини заявив, що 107 осіб, яких підозрюють у приналежності до руху Гюлена, було повернуто до Туреччини з-за кордону [56]. Ця практика створює дилему для балканських урядів, які беруть участь у переговорах про членство в ЄС: або поступитися Туреччині всупереч закону, адже закриття легально діючих шкіл і екстрадиція іноземних громадян не є законно визнаними злочинами, або ж чинити опір тиску і тим самим загострити відносини з Анкарою. Примітно, що на відміну від багатьох країн Центральної Азії та Африки, більшість балканських урядів протистояли тиску Ердогана. Це є великим розчаруванням для Туреччини, особливо з боку союзників з дуже тісними особистими зв'язками.

Щодо екстрадицій, директор стратегії досліджень Freedom House Нейт Шенккан зазначив, що «це повідомлення про те, що Туреччина встановлює власні правила і виборює своє місце відповідно до власних вподобань, незалежно від міжнародних норм чи законів – так само, як і інші великі держави» [56]. Оскільки основною сферою діяльності руху Гюлена були школи, Туреччина просуває школи Фонду Мааріф, щоб вони замінили гюленістські школи за кордоном [117]. Наразі таких шкіл налічується понад 340. Основна частка з них розташована в Пакистані і Афганістані. У Балканському регіоні Фонд Мааріф керує 6 школами в Албанії, 4 у Боснії та Герцеговині, 8 у Косово, 5 у Північній Македонії. Нещодавно бюджет Фонду Мааріф значно збільшили і тепер його річний бюджет складає 1,23 мільярда лір, або приблизно 140 мільйонів євро [27]. Ці кошти виділяються із загального бюджету Міністерства освіти.

Стосовно економічної перспективи, навіть якщо країни Західних Балкан не є особливо цікавими через низьку купівельну спроможність, вони стали полем гри для регіональних та глобальних економічних потуг. Для одних привабливість полягає у близькості до ЄС, для інших – це транзит для їхніх сировинних матеріалів або товарів. Серед цих сторін Туреччина має явну перевагу географічної близькості, що дозволяє зменшити транспортні витрати. На відміну від м'якої сили, яку застосовує Туреччина, економічні відносини не мають чіткої культурної логіки, а натомість є вкрай прагматичними. Туреччина підписала угоди про вільну торгівлю з усіма країнами Західних Балкан [44]. Економічний прагматизм заключається в тому, що головними економічними партнерами є не мусульманські країни, а члени ЄС – Румунія, Греція та Болгарія, на які припадає понад 80% турецьких інвестицій у Балканському регіоні. Ці країни мають найбільш розвинені економіки та є найбільшими ринками регіону.

Загалом торгівля розвивалася швидкими темпами, хоча й починалася з дуже низької позначки, коли АКР прийшла до влади. У 2002 р. обсяг торгівлі між Туреччиною та Західними Балканами становив близько 435 мільйонів доларів; до 2016 р. ця сума зросла до 3 мільярдів доларів, а в перші дев'ять місяців 2019 р. сягнула майже 10 мільярдів доларів США [63]. За даними Експортної асамблеї,

у перші 10 місяців 2020 р. обсяг експорту до Албанії, Боснії та Герцеговини, Хорватії, Чорногорії, Північної Македонії, Румунії, Сербії, Словенії та Греції становив 10,2 мільярда доларів [23]. У 2019 р. цей показник був трохи вищим за 11 мільярдів. Зниження на 7,5 відсотка, за даними асамблеї, було пов'язане з пандемією.

У жовтні 2020 р. Європейська комісія представила «Економічний та інвестиційний план для Західних Балкан», пропонуючи «стимулювати довгострокове відновлення – на основі екологічного та цифрового переходу» [12]. Комісія запропонувала мобілізувати до 9 мільярдів євро фінансування на період 2021–2027 рр. для підтримки економічного зближення з ЄС. Разом з тим Союз накладає «зобов'язання на Західні Балкани щодо реалізації реформ»: «підвищення інвестицій та економічного зростання буде можливим лише за умови, якщо Західні Балкани рішуче зобов'яжуться та реалізують фундаментальні реформи відповідно до європейських цінностей». Це, по суті, є великою різницею з Туреччиною, Китаєм та росією. Якщо країни Балкан вважають, що те, що вони можуть отримати від ЄС, не варте зусиль, то вплив авторитарних гравців зросте. Навіть тоді їхня економічна частка буде невеликою порівняно з країнами ЄС, але такі посилені економічні відносини можуть призвести до більшої політичної співпраці та довгострокової залежності, чого ЄС повинен намагатися уникнути.

Діяльність у сфері м'якої сили та посилена економічна співпраця не призвели до очікуваних результатів. Це паралель із Близьким Сходом, де на початку 2000-х років Туреччина багато інвестувала в м'яку силу, але зіткнулася з її обмеженнями під час Арабської весни. Навіть за наявності відмінних особистих відносин із політичним керівництвом, зростанням економічних зв'язків, культурних центрів і реставрацій, курсів мови та популярністю турецьких серіалів серед половини населення, вплив на політичні рішення залишається дуже обмеженим. Через це нещодавно військова та оборонна співпраця набула більшого значення, оскільки в середньо- та довгостроковій перспективі вона може створити економічну залежність, через яку можна буде

чинити більший політичний тиск. На думку військових експертів, Туреччина має певні переваги: вона не вагається ділитися своїми технологіями, а її продукція, зокрема безпілотники, є відносно дешевою і доступною для менш розвинених балканських країн. Продажі цієї військової продукції допомагають підготовці солдатів із балканських країн, яка триває з 1990-х рр. і особливо розвинена в Албанії та Боснії і Герцеговині.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що за останні два десятиліття вплив Туреччини на Балканах зріс у всіх сферах – від політики до економіки, культури та військової співпраці. Однак більший вплив не означає, що Туреччина стала домінуючим гравцем. З кількома винятками, її економічний вплив, вплив на ухвалення рішень та культурна привабливість залишаються незначними. Урок, який Туреччина засвоїла після двадцяти років інтенсивної діяльності, полягає в тому, що м'яка сила має свої межі. Тому очікується, що політики, які створюють середньо- та довгострокову залежність, такі як вже започаткована оборонна співпраця, продовжуватимуться.

Майбутній курс країн Балкан, які не є членами ЄС, залежатиме від третіх гравців, таких як Китай, росія та Туреччина, але значно більше від ЄС, який розчарував країни, що прагнуть вступу, поставивши їх в невизначене очікування. Переконлива пропозиція з боку ЄС не лише привела б Балкани ближче до ЄС та його стандартів, але й сприяла б довгостроковій меті Туреччини мати більше союзників, або принаймні нейтральних країн, у складі ЄС.

3.2. Турецька м'яка сила у Центральній Азії: культурна дипломатія і стратегічне партнерство

Розпад Радянського Союзу в 1991 р., незалежність пострадянських республік, а також закінчення Холодної війни залишили великий слід у розробці принципів і пріоритетів зовнішньої політики Туреччини у регіоні Центральної Азії. Цей слід характеризується посиленням відносин із державами регіону за допомогою м'якої сили. Історична пам'ять і спільна культурна спадщина

відіграли одну з ключових ролей в реалізації подальшої зовнішньої політики. Туреччина почала активно використовувати образ себе як «батьківщини» для тюркомовних народів, цим самим прагнучи зміцнити культурні зв'язки через спільне минуле. Позиціонуючи себе як спадкоємця тюркської культури, Туреччина намагається посилити відчуття єдності з країнами регіону, які мають спільні корені та традиції. Таке трактування підсилює її культурний вплив, створюючи сприятливий ґрунт для встановлення довготривалих партнерських відносин, зміцнення позитивного образу в очах центральноазійських народів, і побудови подальшого стратегічного партнерства.

По закінченню Холодної війни регіон Центральної Азії надав турецьким дипломатам сприятливий ґрунт для використання своїх інструментів м'якої сили, що у свою чергу перелилось у сильне правове підґрунття для реалізації всієї політики щодо регіону. Говорячи про правове підґрунття, варто почати з Тюркської Ради, яка є одним з найважливіших інститутів, що фігурує у цій сфері. Вона відіграє роль ключового суб'єкту між державами Центральної Азії та Туреччиною [3]. У рамках цієї організації Туреччина підписала угоди з країнами регіону щодо співпраці в галузі освіти, культури, торгівлі, економіки, транспорту та зв'язку. Поза діяльністю в цій організації, важливою подією став 2012 р., після якого Туреччина починає брати участь в співробітництві у науковій, технічній, культурній та гуманітарній сферах ШОС. Це дає країні великі можливості посилити свої позиції у сфері м'якої сили. Наступною важливою структурою правового підґрунття є Організація економічного співробітництва (ЕСО). Вона була створена у 1984 р., і на сьогоднішній день включає всі держави Центральної Азії, зокрема і Туреччину [37]. Діяльність в рамках цієї структури є важливим для сфери торгівлі й розвитку інвестиційних можливостей Туреччини.

Одним із ключових напрямків реалізації політики м'якої сили є культурна співпраця та просування спільної мови. Уряд Туреччини реалізує програму, спрямовану на культурне та мовне зближення і на ідеологічне об'єднання тюрків у світі, а також тюркомовних народів Центральної Азії. Для цього проводяться культурні дні, фестивалі та виставки в країнах регіону, що має на меті викликати

позитивні думки та симпатії до Туреччини. Серед конкретних заходів, які Туреччина організовує в Центральній Азії, можна виділити Міжнародний фестиваль турецької культури (International Turkish Culture Festival), який включає виступи музичних та танцювальних колективів із Туреччини та покази фольклорних костюмів [13]. Важливу роль відіграє щорічний Фестиваль тюркської молоді (Turkish Youth Festival), який об'єднує молодь із країн центрально-азійського регіону та сприяє зміцненню культурних зв'язків [30]. Серед інших заходів – Дні турецької кухні (Turkish Cuisine Days), де відвідувачі можуть скуштувати традиційні турецькі страви, такі як кебаб, пахлава та лахмаджун, а також дізнатися більше про гастрономічну спадщину Туреччини [114].

Завдяки таким заходам Туреччина зміцнює зв'язки з тюркомовними країнами, формуючи у громадян відчуття близькості та єдності з турецькою культурою. Цей культурний обмін не лише сприяє позитивному іміджу Туреччини, але й дозволяє турецькому уряду закріпити свою позицію як «культурного лідера» серед тюркомовних народів, що формує сприятливий ґрунт для майбутнього політичного та економічного партнерства з країнами регіону.

Однак, політика м'якої сили Туреччини стикається з низкою складнощів, які мають вплив на реалізацію її стратегічних планів у Центральній Азії. Однією з головних проблем стало закриття шкіл та ліцеїв Фетхуллаха Гюлена в регіоні, що викликало негативну реакцію урядів Центральної Азії та погіршило репутацію турецької освітньої присутності. Крім того, існують ризики, пов'язані з радикалізацією частини молоді, що навчається в Туреччині, а також з поширенням пантюркістських ідей, які можуть викликати настороженість у місцевих урядів. Ще одним викликом є політична нестабільність у регіоні, а також залучення Туреччини до конфліктів на Близькому Сході, що ставить під сумнів її роль як надійного партнера в очах центрально-азійських держав.

Попри все, одним із перших проєктів політики м'якої сили Туреччини в Центральній Азії став проєкт «Великий студентський проєкт», який через

організаційні недоліки не дав очікуваних результатів [101]. Врахувавши помилки, уряд Туреччини збільшив кількість державних і приватних університетів для іноземних студентів та оновив матеріально-технічну базу на основі світових стандартів. У 2012 р. в Туреччині навчалися понад 42 000 іноземних студентів завдяки освітнім грантам та іншим джерелам фінансування, а до 2016 р. їх кількість зросла до 172 000 [64]. Крім того, У Центральній Азії за підтримки Туреччини почали функціонувати Казахсько-Турецький університет імені Ахмеда Яссаві, Університет Сулеймана Деміреля в Казахстані, а також Киргизько-Турецький університет «Манас» у Киргизстані.

Освітні програми Туреччини в регіоні виконують роль інструмента для формування лояльності серед центральноазійської молоді. Програми надають студентам не лише доступ до якісної освіти, а й можливість інтеграції в турецьке культурне середовище. Навчання в турецьких університетах допомагає виховувати покоління, яке знайоме з турецькою мовою, цінностями та культурними традиціями, що у свою чергу сприяє зміцненню дружніх відносин між державами. Турецькі освітні ініціативи не лише створюють академічні можливості, а й формують позитивний імідж Туреччини як культурного і наукового партнера для Центральної Азії. Це сприяє налагодженню довготривалих партнерських відносин, що базуються на взаємній повазі та культурній спорідненості.

Важливу роль у поширенні турецької культури та мови відіграють інститути, що підтримують ідеологічне об'єднання тюркомовних народів, зокрема Інститут Юнуса Емре та TURKSOY Інститут Юнуса Емре, заснований у 2009 р., діє на зразок китайського Інституту Конфуція, надаючи мовні програми та культурні заходи в Центральній Азії. Його діяльність сприяє зміцненню культурних зв'язків і формуванню позитивного іміджу Туреччини, забезпечуючи підтримку у розвитку спільних цінностей серед тюркомовного населення [130]. TURKSOY, як міжнародна організація, спеціалізується на збереженні та розвитку культури тюркських народів, організовуючи семінари,

виставки та культурні заходи, що покликані об'єднати народи регіону навколо спільної спадщини та традицій [55].

На покращення правової основи політики м'якої сили також впливає діяльність таких інституцій як ТІКА, Міністерство туризму та культури, Турецький Червоний Півмісяць. Ці інституції відіграють важливу роль у реалізації конкретних проєктів та наданні ресурсів, спрямованих на розвиток економічних, культурних та гуманітарних зв'язків. Наприклад, ТІКА фінансує численні проєкти розвитку інфраструктури, медицини, освіти та сільського господарства, що сприяє зміцненню позитивного образу Туреччини як країни-партнера в регіоні [107]. Міністерство туризму та культури займається просуванням турецької культурної спадщини, а також підтримкою культурних обмінів, які дозволяють формувати глибші зв'язки між народами [105]. Турецький Червоний Півмісяць надає гуманітарну допомогу та підтримку в кризових ситуаціях, показуючи турецьку турботу та солідарність [118].

Крім згаданих установ, політику м'якої сили Туреччини підтримують Міністерство у справах релігії Туреччини, Турецький релігійний фонд, інформаційне агентство Anadolu, телерадіокомпанія TRT, Turkish Airlines, TURKPA (Парламентська асамблея тюркомовних країн), Управління у справах турків за кордоном і пов'язаних громад (ҮТВ), TÜBİTAK (Науково-технічна рада Туреччини), Союз палат і товарних бірж Туреччини (TOBB). Кожна з цих установ робить свій внесок у зміцнення зв'язків Туреччини з Центральною Азією в різних сферах. Міністерство у справах релігії та Турецький релігійний фонд підтримують культурну і релігійну єдність через фінансування освітніх та соціальних програм, що сприяють поширенню турецьких цінностей [41]. Інформаційне агентство Anadolu та телерадіокомпанія TRT відіграють роль у формуванні позитивного іміджу Туреччини, поширюючи новини та культурні програми для тюркомовних аудиторій [78]. Turkish Airlines забезпечує транспортну доступність, посилюючи зв'язки через часті авіарейси в регіон [114]. TURKPA сприяє співпраці на міжпарламентському рівні, тоді як ҮТВ реалізує програми для підтримки культурної ідентичності турецьких громад за

кордоном [85; 132]. TÜBİTAK підтримує наукову співпрацю через обмін досвідом та спільні дослідницькі проєкти, а Союз палат і товарних бірж Туреччини (TOBB) розвиває торговельно-економічні зв'язки, надаючи підтримку бізнесу та створюючи нові можливості для інвестицій [127].

Безвізовий режим Туреччини з країнами Центральної Азії також служить її інтересам, збільшуючи кількість туристичних візитів та сприяючи виходу малого і середнього бізнесу на центральноазіатський ринок [110]. Дружні візити до Туреччини з Центральної Азії обумовлені спільністю мови та позитивним ставленням до центральноазійців, доступною нерухомістю, високою якістю послуг, умовами навчання та спрощеними візовими процедурами.

Ще одним ефективним елементом м'якої сили в регіоні є кіноіндустрія. Останніми роками вона набирає великих обертів на Близькому Сході, в Центральній Азії та інших регіонах. Турецькі фільми і телевізійні мелодрами слугують досить ефективним інструментом для поширення турецької культури і традицій [54]. У країнах Центральної Азії транслюються серіали, що показують могутність тюркської держави Османської імперії в історичних образах. Серіали на кшталт «Хюррем», «Величне століття», «Воскреслий Ертугрул» - є хорошими прикладами. Ці серіали мають високі рейтинги переглядів в країнах Центрально-Азійського регіону. В свою чергу це спрямовує на те, щоб змусити жителів Центральної Азії обрати саме Туреччину як туристичний напрямок.

Отже, політика м'якої сили Туреччини в Центральній Азії є комплексним та багатограним явищем, яке охоплює різні сфери. Культура, освіта, економіка – за допомогою зв'язків у цих сферах Туреччина прагне посилити свою присутність в регіоні. Освітні ініціативи, культурні програми, діяльність інституцій, таких як ТІКА і TURKSOY, а також поширення турецької мови та кіноіндустрії сприяють формуванню позитивного іміджу Туреччини на просторах Центральної Азії.

Проте, реалізація м'якої сили Туреччини стикається і з викликами. Політичні напруження, залученість Туреччини в конфлікти на Близькому Сході та ризики радикалізації молоді можуть стати перешкодою для довготривалої

стабільності і партнерства в регіоні. Попри це, Туреччина адаптує свою стратегію і прагне залишатися впливовим гравцем, який готовий до співпраці на основі взаємоповаги, спільних інтересів та вигод.

Таким чином, турецька політика м'якої сили в Центральній Азії є важливим інструментом регіональної дипломатії, який, попри труднощі, сприяє розвитку відносин на основі культурного споріднення і прагнення до стабільного партнерства.

3.3. Домінування твердої сили Туреччини у розв'язанні Сирійського конфлікту

У період з 2000 по 2011 рр. Туреччина широко розвивала стратегічний рівень співпраці з Сирією [95]. Тому, коли в Сирії почали виникати народні рухи, Туреччина вважала, що зможе переконати режим у Дамаску подолати кризу політичними засобами. Відтак, від самого початку кризи Туреччина висунула низку вимог до режиму Асада, зокрема припинити зіткнення, не застосовувати силу проти мирних демонстрантів та розпочати процес політичних реформ для задоволення законних демократичних вимог сирійського народу [96]. Туреччина також відіграла роль своєрідного щита між Заходом і Дамаском на початковій стадії кризи. Турецькі посадовці, які обрали м'якший підхід порівняно з жорсткою позицією Заходу, вірили, що Сирія зможе вирішити кризу мирним шляхом завдяки політичному впливу Анкари на Дамаск, і тому на деякий час зберігали дипломатичні зв'язки з Асадом. Туреччина не поспішала розривати відносини з сирійським режимом у перший етап кризи та закликала його зробити конкретні кроки у напрямку структурних політичних та економічних реформ і демократизації [87]. Протягом цього процесу, який тривав приблизно 6 місяців, турецькі посадовці проводили регулярні зустрічі зі своїми сирійськими колегами, застосовуючи «човникову дипломатію» з метою змінити позицію Дамаска. У цей період головною метою турецької політики щодо Сирії було

врегулювання кризи в політичних рамках без подальшої ескалації, щоб захистити стабільність і територіальну цілісність Сирії.

Збільшення актів насильства сирійської армії проти мирних протестувальників та жорсткі заходи, вжиті західними країнами проти режиму Асада, почали обмежувати альтернативи політики Туреччини щодо Сирії. Ці події змусили Туреччину поступово дистанціюватися від режиму Асада та зближуватися з антиасадівським фронтом [19]. Проте Туреччина деякий час продовжувала зберігати канали зв'язку з Асадом, незважаючи на посилення санкцій з боку Заходу та заяви про втрату легітимності сирійського режиму. Остання спроба діалогу з режимом Асада з боку Туреччини відбулася в серпні 2011 р., коли тодішній міністр закордонних справ Ахмет Давутоглу провів переговори з сирійським лідером Башаром аль-Асадом щодо конкретних кроків у напрямку структурних політичних реформ і відмови від застосування сили проти демонстрантів. Однак незабаром стало зрозуміло, що режим Асада не діятиме згідно з цим планом, і Давутоглу заявив, що «нема більше про що говорити з Сирією», оголосивши про припинення спроб діалогу з режимом Асада. Таким чином, «політика переконання», яку Туреччина застосовувала в перші місяці кризи, не увінчалася успіхом.

З серпня 2011 р. до приблизно 2015 р. Туреччина дотримувалася «політики тиску та ізоляції» щодо сирійської кризи. Суть цієї політики полягала не в зміні режиму, а у примушенні уряду до передачі влади. Анкара прагнула встановити центральну владу в Дамаску, яка б захищала територіальну цілісність Сирії, забезпечувала політичну та соціальну стабільність по всій країні та підтримувала добрі відносини з Туреччиною. На прикладі Іраку Туреччина усвідомлювала, що вакуум влади у південного сусіда, з яким вона має 911-кілометровий кордон, створить для неї глибокі та багатовимірні ризики. Тому Туреччина вжила заходів для повалення режиму Асада і заміни його демократичним урядом, який відновить політичну стабільність у Сирії та краще представлятиме сирійське суспільство. В межах цієї стратегії Туреччина застосовувала політичні, дипломатичні та економічні засоби тиску для примушення режиму Асада

залишити владу, намагаючись координувати свої дії з міжнародними акторами, зокрема країнами Перської затоки та Заходу.

Перші прояви «політики тиску та ізоляції» Туреччини, яку почали реалізовувати в другій половині 2011 р., були помічені в підтримці турецьким урядом сирійської опозиції, що виступала проти Асада. Окрім активної підтримки сирійських опозиційних груп, Туреччина намагалася чинити тиск на сирійський уряд через політичні, дипломатичні та економічні кроки. З кінця 2011 р. Туреччина почала впроваджувати комплексні та суворі пакети санкцій проти Сирії в політичній, економічній, дипломатичній та військовій сферах [19]. Відтоді Туреччина докладала значних зусиль для посилення міжнародного тиску на Сирію і зробила низку спроб мобілізувати міжнародну спільноту проти режиму Асада. Метою Туреччини було ізолювати режим Баасу від міжнародної спільноти, забезпечити впровадження політик проти режиму з боку регіональних і міжнародних акторів та прискорити процес відсторонення режиму Асада від влади. Туреччина підтримала кроки, здійснені Лігою арабських держав проти режиму Асада, а також дипломатичні заходи, вжиті проти сирійського режиму в ООН. Ці кроки включали призупинення членства Сирії в Лізі арабських держав, санкції проти сирійської економіки, заборона на поїздки для сирійських чиновників, а також ембарго на торгівлю сирійськими товарами.

Проблема сирійських біженців стала одним з важливих факторів у сирійській політиці Туреччини. Після початку протестів у Сирії в березні 2011 р. сирійці, які рятувалися від конфлікту, вперше перетнули турецький кордон через КПП Джильвегьозю в Хатаї 29 квітня 2011 р. У травні 2011 р. в Туреччині був створений перший табір для сирійських біженців. У жовтні 2011 р. Туреччина прийняла політику «відкритих дверей» для цивільних осіб, які тікали від війни [35]. У цьому контексті уряд оголосив про введення «режиму тимчасового захисту», який передбачав принципи, зокрема неповернення сирійців без їхнього бажання, розміщення їх у таборах та надання базових послуг. Зі зростанням інтенсивності громадянської війни в Сирії кількість біженців, які шукали притулку в Туреччині, за короткий час досягла мільйонів. Окрім проблеми

біженців, зростання загроз безпеці з боку Сирії змусило Туреччину змінити свою політику щодо Сирії відповідно до нових викликів кризи. Робітнича партія Курдистану, яку Туреччина вважає терористичною організацією, активізувала свою діяльність на північному сході Сирії. Разом із радикальними угрупованнями, такими як ДАЕШ, це поставило під загрозу територіальну цілісність Сирії, започаткувавши новий етап у політиці Туреччини [48].

Природа громадянської війни в Сирії зазнала критичних змін з часом. Перша трансформація сирійської кризи відбулася зі зміною від цивільного народного руху до збройного опору. Внаслідок затяжного конфлікту центральна влада Сирії не змогла встановити свій суверенітет і авторитет на значній частині території країни, особливо на прикордонних районах. З часом регіональні та міжнародні сили спочатку опосередковано, а потім і безпосередньо втрутилися в кризу. Найбільш критична трансформація з точки зору Туреччини полягала в тому, що люди з різних країн світу, які дотримуються радикальних ідеологій, почали воювати на сирійській арені з різними мотиваціями та в складі різних організацій. Через вакуум влади та приплив іноземних бійців терористичні організації, що проголошували односторонній суверенітет, почали посилюватися по всій країні [103].

Останнє питання, яке варто підкреслити в контексті змінної природи кризи – це масова міграція сирійців як всередині країни, так і за її межі. У пошуках безпеки, стабільності та кращих умов життя сирійці почали залишати регіони свого проживання та переселятися в безпечніші райони всередині країни або за її межі, особливо до сусідніх країн. Туреччина стала країною, найбільш вразливою до масової міграції сирійців. Таким чином, сирійська криза з часом почала мати ефект «розливу» у плані як безпеки, так і масової міграції. Внаслідок цих змінних динамік кризи з 2014 р. Туреччина намагалася адаптувати свою політику щодо Сирії до нових реалій на місцях. У цьому процесі також змінилися пріоритети Туреччини щодо Сирії. Загалом пріоритети Туреччини в її політиці щодо Сирії можна перелічити таким чином:

- 1) боротьба з тероризмом та радикалізмом;

- 2) захист територіальної цілісності та політичної єдності Сирії;
- 3) гарантування безпеки кордонів;
- 4) запобігання масовій міграції та забезпечення добровільного повернення сирійців;
- 5) пошук політичного рішення сирійської кризи в рамках Резолюції 2254 ООН [6].

У зв'язку зі змінною динамікою конфлікту з 2014 р. Туреччина почала частіше використовувати військові засоби для вирішення кризи в Сирії. Другий важливий аспект сирійської політики Туреччини в цей період полягає в тому, що турецькі політичні діячі активно співпрацювали з росією, суперником у Сирії, для боротьби з загрозами безпеці, спричиненими сирійською кризою [96].

Найважливішим пріоритетом сьогоднішньої сирійської політики Туреччини є боротьба з тероризмом. Для Туреччини терористична загроза в Сирії виникла, коли РYD (сирійське відгалуження РКК) та його озброєне крило YPG захопили контроль над курдськими містами Сирії, такими як Афрін, Камишли та Хасака в липні 2012 р. Це створило умови для зміцнення сирійських відгалужень РКК на північному сході країни, що дозволило уряду Дамаска знову змусити Туреччину зосередити свою увагу та ресурси на боротьбі з цими організаціями. Таким чином, режим Баас знову почав використовувати картку РКК проти Туреччини, як це було в 1980-х і 90-х рр. Однак у процесі розвитку подій РYD/YPG налагодили тісну співпрацю з західними країнами, зокрема з США, у боротьбі проти ІДІЛ. Попри те, що в березні 2019 р. було покладено край правлінню ІДІЛ на сирійській території, міжнародна коаліція на чолі з США продовжувала підтримувати YPG, що значно зміцнило військову, політичну та економічну автономію організації на північному сході Сирії [29].

Туреччина уважно стежила за цими подіями на сході від Євфрату, ставлячи питання безпеки на перший план. Вона рішуче виступає проти створення автономної структури під контролем YPG, подібної до Північного Іраку. Для Туреччини РYD/YPG – це не лише безпекова проблема, а й життєво важлива стратегічна загроза. Вперше терористична організація РКК, метою якої є

створення незалежної держави на території Туреччини, отримала контроль над великою територією, значними ресурсами, створила армію за підтримки США і, що найважливіше, розпочала процес державотворення на мікрорівні через політичні та цивільні структури на територіях, що знаходяться під її контролем. З точки зору Туреччини, це розглядалося як створення терористичної держави на її південних кордонах [29].

Що робить цю ситуацію ще більш небезпечною для Туреччини, так це те, що Захід, зокрема США, надавали військову та економічну підтримку організації РYD/YPG. Це свідчить про те, що відносини між сторонами можуть перейти від тактичної до стратегічної співпраці, від військового співробітництва до політичного та дипломатичного партнерства. Борьба з загрозою, яку представляє РYD/YPG, є головним пріоритетом Туреччини в Сирії, і цей фактор враховується при кожному кроці, що робиться.

Ще одним важливим розвитком подій, який можна вважати частиною контртерористичного пріоритету Туреччини, стало зростання терористичної організації ІДІЛ у Сирії. Оголошення організацією так званого халіфату на значній частині Іраку та Сирії під керівництвом Абу Бакра аль-Багдаді в червні 2014 р. суттєво збільшило загрози, які Туреччина пов'язувала з Сирією та Іраком. Коли терористична діяльність ІДІЛ досягла рівня, який загрожував регіональному та міжнародному миру, і організація здійснила терористичні акти на території Туреччини, турецька армія була змушена вжити військових заходів проти ІДІЛ для гарантування безпеки кордонів. Тому 24 серпня 2016 р. Туреччина розпочала операцію «Щит Євфрату», щоб очистити свій кордон із Сирією від присутності ІДІЛ [9]. У рамках цієї операції збройні сили Туреччини та сили Вільної сирійської армії очистили численні населені пункти на півночі Сирії, зокрема Джараблус та аль-Баб, від ІДІЛ. Операція «Щит Євфрату» завдала суттєвого удару не тільки по ІДІЛ, але й по терористичній організації YPG. Завдяки цій прикордонній військовій операції турецька армія запобігла проникненню YPG на захід від Євфрату і не допустила створення коридору РКК вздовж південного кордону Туреччини. Тому ця операція була спрямована як

проти ІДІЛ, так і проти YPG. Операції турецької армії проти YPG продовжувались і в наступні роки. 20 січня 2018 р. була розпочата операція «Оливкова гілка» з метою очищення міста Афрін на північному заході Сирії та прилеглої території від елементів YPG [2]. 9 жовтня 2019 р. операція «Весна миру» завершила присутність YPG в 20-кілометровій зоні між містами Таль-Аб'яд та Рас-ель-Айн на турецько-сирійському кордоні [5].

Сирійський режим розпочав нову військову операцію проти опозиції в провінції Ідліб за підтримки росії та Ірану в грудні 2019 р., що змусило турецьку армію вжити заходів для зупинки просування сил режиму. Тому Збройні сили Туреччини розпочали операцію «Весняний щит» в Ідлібі 27 лютого 2020 р. з метою запобігання просуванню режиму, уникнення нової хвилі міграції до турецьких кордонів внаслідок атак режиму та забезпечення безпеки кордонів [1]. У цій прикордонній військовій операції, яка тривала близько тижня, сили режиму та іранська поліція зазнали значних втрат, а їхнє просування до Ідліба було заблоковане. Турецька армія продемонструвала, що Ідліб є червоною лінією для Туреччини і що вона відповість на всебічну атаку режиму, спрямовану на Ідліб. Більше того, ця операція ще раз підтвердила, що запобігання новим масовим міграційним рухам до Туреччини є одним із ключових пріоритетів турецької політики щодо Сирії.

Хоча у жовтні 2011 р. Туреччина почала проводити політику відкритих дверей для сирійських цивільних осіб, які тікають від війни, їй довелося дотримуватися більш обережної політики у наступні періоди. Населення сирійців у Туреччині наблизилося до 4 мільйонів. Зростаюче військове придушення режимом сирійської опозиції та примус опозиційних сил і антиасадівських цивільних осіб мігрувати до міст, що межують з Туреччиною, зокрема до Ідліба, змусило Туреччину вжити більш суворих заходів проти можливого нового напливу біженців. Безпечні зони, які Туреччина створила на півночі Сирії через прикордонні військові операції, були в основному проведені в контексті боротьби з YPG. Однак інша мета безпечних зон полягала в тому, щоб розмістити нові хвилі міграції з Сирії до Туреччини на сирійській території.

Також очікувалося, що щонайменше частина сирійців у Туреччині повернеться до цих безпечних зон. Тому будівництво безпечних зон стало одним з основних завдань турецької політики щодо Сирії. Остаточна мета Туреччини полягає в тому, щоб встановити коридор без терористів уздовж усього кордону до відновлення порядку та стабільності в Сирії.

У світлі всіх цих подій, питання безпеки виходять на перший план турецької політики щодо сирійської кризи. Тим не менше, Туреччина продовжує прагнути досягнення справедливого політичного рішення в Сирії в рамках Резолюції ООН 2254. Враховуючи тривалу співпрацю Туреччини з сирійською опозицією та мільйони сирійців, яких вона прийняла, необхідно знайти баланс між боротьбою з загрозами безпеці та досягненням політичного рішення. У цьому контексті Туреччина зберігатиме свою позицію гаранта сирійської опозиції на політичних переговорах з росією та Іраном.

Отже, з 2000 по 2011 рр. Туреччина активно розвивала стратегічне партнерство з Сирією, сподіваючись на можливість врегулювання сирійської кризи мирним шляхом. Проте з початком народних протестів у Сирії Туреччина, спочатку прагнучи дипломатичним шляхом переконати режим Асада до політичних реформ, поступово змінила свою позицію на більш тверду. У серпні 2011 р. остання спроба переговорів з сирійським лідером завершилась невдачею, що змусило Туреччину поступово відмовитись від політики «переконання» та перейти до тиску на сирійський режим.

Починаючи з серпня 2011 р., Туреччина застосовувала політику «тиску та ізоляції», яка зосереджувалась не на зміні режиму, а на примушуванні його до передачі влади. У рамках цієї стратегії Туреччина підтримувала сирійську опозицію, вживаючи санкції, та спільно з міжнародними акторами намагалася ізолювати режим Башара Асада. Туреччина також активізувала підтримку сирійських біженців, а також запровадила «режим тимчасового захисту», надаючи притулок мільйонам сирійців.

Однак з ходом подій, особливо на тлі зростання безпекових загроз, таких як діяльність PYD/YPG та ІДІЛ, Туреччина адаптувала свою політику до нових

викликів. З 2014 р. пріоритетами турецької стратегії стали боротьба з тероризмом, захист територіальної цілісності Сирії, запобігання масовій міграції та забезпечення добровільного повернення біженців. Водночас Туреччина посилила військові операції, включаючи операції «Щит Євфрату», «Оливкова гілка» та «Весна миру», щоб протидіяти загрозам на своєму південному кордоні.

Таким чином, політика Туреччини щодо Сирії пройшла кілька етапів, від мирного врегулювання до активної військової участі, залежно від розвитку ситуації. Стратегічний акцент на боротьбі з тероризмом і гарантуванні безпеки кордонів залишався основним напрямом в її зовнішній політиці щодо Сирії, що демонструють не тільки військові операції, але й співпраця з міжнародними партнерами для вирішення загроз.

ВИСНОВКИ

За останнє століття відбулося чимало змін у еволюції концепцій сили в міжнародних відносинах. Це можна простежити у трансформації теоретичних підходів до питання реалізації політичних цілей. Теоретики школи реалізму та неореалізму наголошують на вирішальній ролі твердої сили на міжнародній арені. Вона, за їхніми словами, гарантує безпеку через певну конфігурацію ресурсів та військову потужність. Ліберальні та неоліберальні підходи, у свою чергу, визнають значущість м'якої сили. Вона ґрунтується на культурному та політичному впливі. У сучасному світі обидві форми сили взаємодоповнюють одна одну, дозволяючи державам максимально раціонально використовувати інструменти залежно від конкретної ситуації.

Туреччина, як країна, що має стратегічне розташування, доволі ефективно адаптувалася до сучасних викликів. Це сталося саме завдяки поєднанню м'якої та твердої сили. По закінченню холодної війни її зовнішня політика була орієнтована на вступ до НАТО, інтеграцію в ЄС і побудову західноорієнтованої держави. Однак на початку 2000-х рр. зовнішньополітичні пріоритети Туреччини змінились. Турецький уряд, зокрема правляча партія АКР, почав робити акцент на неоосманській риторичі та ісламській ідентичності. Під керівництвом Р. Ердогана Туреччина пройшла шлях від союзника Заходу, в арсеналі якого були переважно інструменти м'якої сили, до більш автономного гравця, для якого тверда сила була більш пріоритетною. Це спостерігалось у використанні своєї військової потуги в Сирії та дипломатичному впливі на Близькому Сході й Балканах.

Важливу роль у зростанні Туреччини як глобального гравця відіграла її оборонна промисловість. Особливо важливим тут є розробка високотехнологічних БПЛА, таких як Bayraktar TB2. Цей успіх дозволив Туреччині зменшити залежність від західних військових поставок і посилити свій вплив на ринках країн з обмеженим оборонним бюджетом. Разом з тим, просуваючи свої інтереси та стратегічну автономію, Туреччина зміцнила свої

відносини з такими державами, як Катар, Азербайджан, Саудівська Аравія та країни Африканського Рогу. У прагненнях знайти і закріпити баланс між Сходом і Заходом Туреччина розвивала співпрацю з росією і Китаєм. Закупівля систем С-400 у росії є хорошим прикладом спроб такого балансування.

Попри явний нахил до твердої сили Туреччина активно застосовує інструменти м'якої сили. У період з 2002-2011 рр. уряд АКР акцентував увагу на демократичних реформах, європейських цінностях і лібералізації економіки. Цей період створив позитивний міжнародний імідж країни, підсилюючи її м'яку силу не тільки в західних, а й в ісламських країнах. Однак після 2011 р. зростаючий авторитаризм призвів до змін у політичній риторичі, де акцент змістився на антизахідну позицію, ісламську ідентичність і національні інтереси. Культура, зокрема турецькі телесеріали, стали потужним інструментом дипломатії Туреччини на Близькому Сході та в мусульманському світі. Також активно використовуються освітні програми, адже вони залучають студентів з різних країн і мають на меті популяризацію турецької культури. Релігійна дипломатія також відіграє важливу роль у просуванні м'якої сили Туреччини. Здебільшого вона реалізовується через установу Діянет. Ця інституція відіграє важливу роль у підтримці зв'язків з мусульманськими громадами в усьому світі. Вона поширює вплив Туреччини через підтримку ісламських центрів та пропагування релігійних цінностей, особливо в країнах з переважно мусульманським населенням. Завдяки ній Туреччина прагне не лише укріпити свій імідж, а й виступати як зразок ісламської демократії.

Турецьке агентство співпраці та координації (ТІКА) – ще один приклад інститутів, котрі направлені на збільшення м'якої сили держави. Вона реалізує гуманітарні та інфраструктурні проєкти на Балканах, в Африці та на Близькому Сході. Це відіграє важливу роль у створенні позитивного іміджу Туреччини та зміцненню її регіонального впливу.

Турецька Республіка стратегічно адаптувала підходи до використання м'якої та твердої сили залежно від особливостей кожного регіону. На Балканах вона посилила культурний, економічний і політичний вплив. Це сталось зокрема

через участь у військових навчаннях та допомогу в галузі нацбезпеки. Однак, хоч її позиції в регіоні зміцнилися, Туреччина зіштовхнулася з обмеженнями, особливо через домінуючу роль ЄС у формуванні політичного курсу балканських країн. В цьому випадку турецька дипломатія зосередилася на розбудові середньо- та довгострокового впливу на держави регіону через оборонне співробітництво. Інтеграція Туреччини у військовий сектор Балкан створила платформу для більшої присутності Анкари, що у свою чергу позитивно впливає на хід реалізації свого зовнішньополітичного напрямку.

В Центральній Азії Туреччина активно впроваджує культурну дипломатію, спираючись на спільну тюркську спадщину. Інституції, такі як ТІКА і TURKSOY, сприяють освітнім ініціативам, економічній співпраці та розвитку турецької мови й кінематографу. Попри те, що політична ситуація та конфлікти на Близькому Сході ускладнюють партнерство, Туреччина прагне зберегти позитивний імідж через інвестиції в культурний та освітній обмін. Така стратегія здатна забезпечити Анкарі довготривалі зв'язки з країнами регіону та розширити її вплив на дипломатичному рівні.

Сирійський конфлікт став важливою демонстрацією здатності Туреччини комбінувати м'яку і тверду силу. Спершу турецький уряд намагався вирішити кризу дипломатичним шляхом із залученням інструментів м'якої сили. Однак після того, як переговори з Асадом провалилися, АКР перейшла до політики тиску та військових операцій. Вона фінансово підтримувала сирійську опозицію, запроваджувала санкції та забезпечувала захист біженців. Однак зростання загроз, таких як діяльність PYD/YPG та ІДІЛ, змусило Анкару вжити жорсткіших заходів для захисту своїх кордонів. Це включало військові операції «Щит Євфрату», «Оливкова гілка» та «Весна миру». Ці дії продемонстрували готовність Туреччини до активної військової участі в регіоні задля гарантування безпеки й досягнення політичних цілей.

Таким чином, сучасна Туреччина прагне утвердити себе як автономного та впливового гравця на міжнародній арені. Використовуючи збалансований підхід між м'якою і твердою силою, турецька зовнішня політика характеризується

гнучкістю. Такий підхід дозволяє Туреччині ефективно взаємодіяти як із західними союзниками, так і з новими партнерами, одночасно зберігаючи та зміцнюючи свої традиційні культурні зв'язки. Така багатовекторність зміцнює регіональні позиції Туреччини та сприяє досягненню її стратегічних цілей на глобальній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Весняний щит»: Туреччина оголосила про початок військової операції в Сирії. *ТСН*. 1 березня 2020. URL: <https://tsn.ua/svit/vesnyaniy-schit-turechchina-ogolosila-pro-pochatok-viyskovoyi-operaciyi-v-siriyi-1500471.html> (Дата звернення: 6.11.2024).
2. «Оливкова гілка»: турецькі військові вишикувалися у вигляді півмісяця довкола Афріна. *ТСН*. 26 лютого 2018. URL: <https://tsn.ua/svit/olivkova-gilka-turecki-viyskovi-vishikuvalisya-u-viglyadi-pivmisyasya-dovkola-afrina-1115340.html> (дата звернення: 6.11.2024).
3. Волохов Вадим. Вплив «тюркського фактору» на розвиток ситуації в регіоні Центральної Азії. *Борисфен Інтел*. 5 листопада 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/turechchina-centralna-aziya-u-planah-ankari/> (Дата звернення 21.11.2024).
4. Культурна та природна спадщина ЮНЕСКО. *GoTürkiye*. URL: <https://sustainable.goturkiye.com/ua/unesco-cultural-and-natural-heritage> (Дата звернення: 4.11.2024).
5. Одінцова Анастасія. Операція Мирна весна. Навіщо Туреччина вторглася до Сирії і чим це може обернутися. *Нью Войс*. 10 жовтня 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/operaciya-turechchini-v-siriji-shcho-vidomo-nadaniy-moment-i-yak-na-neji-reaguyut-u-sviti-novini-svitu-50047116.html> (Дата звернення: 6.11.2024).
6. Резолюція Ради Безпеки ООН № S/RES/2336. 31 грудня 2016. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/2336_\(2016\)](https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/2336_(2016)) (Дата звернення: 6.11.2024).
7. Титарчук Руслан. Політичний реалізм: основні засади та відображення на практиці міжнародних відносин. *Донецький національний університет ім. Василя Стуса*. 5 жовтня 2010. URL: <https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15751> (Дата звернення 18.11.2024).

8. Турецький прем'єр образився на президента Ізраїлю. *Бі-Бі-Сі*. 2009. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2009/01/090130_turkey_israel_ak (дата звернення: 26.10.2024).
9. Туреччина завершила військову операцію під назвою «Щит Євфрату». *Мілітарний*. 30 березня 2017. URL: <https://mil.in.ua/uk/turechchyna-zavershyla-viyskovu-operaciyu-pid-nazvoyu-shhyt-yevfratu/> (Дата звернення: 6.11.2024).
10. Халупа Ірина. Знайомтесь: Орхан Памук, новий нобелівський лауреат в галузі літератури. *Радіо Свобода*. 12 жовтня 2006. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/952799.html> (Дата звернення: 5.11.2024).
11. A Trajectory of Turkey's Foreign Policy in Western Balkans. *Tirana Observatory*. 2020. URL: <https://tiranaobservatory.com/2020/07/13/a-trajectory-of-turkeys-foreign-policy-in-western-balkans/> (date of access: 5.11.2024).
12. An Economic and Investment Plan for the Western Balkans. 2020. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/30108255-efa8-4274-962a-c24faee32734_en?filename=communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf (date of access: 5.11.2024).
13. An International Festival For Cultural Dialogues. Ist. Arts & Festival. Curated & presented by Istanbul '74. URL: <https://istanbul74.com/ist-festival> (date of access 22.11.2024).
14. Ashraf Mehwish. Education Diplomacy for Soft Power Strategy: 8 Effective Techniques. *The Diplomatic Insight*. 2023. URL: <https://thediplomaticinsight.com/8-soft-power-strategy-in-education-diplomacy/> (date of access 17.11. 2024).
15. Aslan Murat, Aurora Ianni, Mattia Giampaolo, Keser Ahmet, Giannotta Valeria. Turkiye and regional normalization: impact and sustainability. *CeSPI*. 2024. URL: https://www.cespi.it/sites/default/files/osservatori/allegati/turkiye_and_normalization_in_the_region_1st2nd_monitorfinal_report_0.pdf (date of access: 2.11.2024).

16. Aydın, Mustafa. Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs. 2000. URL: https://www.researchgate.net/publication/346581287_Determinants_of_Turkish_Foreign_Policy (date of access 11.11.2024).

17. Aydıntaşbaş Aslı. From myth to reality: How to understand Turkey's role in the Western Balkans. *European Council on Foreign Relations*. 2019. URL: https://ecfr.eu/publication/from_myth_to_reality_how_to_understand_turkeys_role_in_the_western_balkans/ (date of access: 5.11.2024).

18. Bae Yooil, Lee Wook. Socialized soft power: recasting analytical path and public diplomacy. *ResearchGate*. 2019. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yooil-Bae/publication/331049803_Socialized_soft_power_recasting_analytical_path_and_public_diplomacy/links/5c6a82d7299bf1e3a5af652d/Socialized-soft-power-recasting-analytical-path-and-public-diplomacy.pdf (date of access: 25.10.2024).

19. Balci Bayram. Turkey's Relations with the Syrian Opposition. *Carnegie*. 2012. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2012/04/turkeys-relations-with-the-syrian-opposition?lang=en> (date of access: 23.11.2024).

20. Baldwin A. David. Definition of Power and International Relations. 2016. URL: https://www.academia.edu/5865073/Definition_of_Power_and_International_Relations_by_David_A_Baldwin (date of access: 24.10.2024).

21. Barnett Michael, Duvall Raymond. Power in International Politics. 2005. URL: <https://cluelesspoliticalscientist.wordpress.com/2017/01/14/power-in-international-politics-by-michael-barnett-and-raymond-duvall-a-summary/> (date of access: 25.10.2024).

22. Bekdil Burak Ege. BMC moving ahead on Altay tank for Turkey amid supply chain questions. *Defense News*. 2022. URL: <https://www.defensenews.com/global/2022/10/31/bmc-moving-ahead-on-altay-tank-for-turkey-amid-supply-chain-questions/> (date of access: 3.11.2024).

23. Belgin Yakışan Mutlu. Türkiye'den Balkanlara 10 ayda 10 milyar doları aşkın ihracat. *Anadolu Agency*. 2020. URL:

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyeden-balkanlara-10-ayda-10-milyar-dolari-askin-ihracat/2036069> (date of access: 6.11.2024).

24. Bieber Florian, Tzifakis Nikolaos. The Western Balkans as a Geopolitical Chessboard? Myths, Realities and Policy Options. *BiEPAG*. 2019. URL: https://www.biepag.eu/wp-content/uploads/2021/07/The_Western_Balkans_as_a_Geopolitical_Chessboard.pdf (date of access: 5.11.2024).

25. Bieber Florian. Enlargement delayed? A New Commission without an Enlargement Commissioner. *BalkanInsight*. 2014. URL: <https://balkaninsight.com/2014/09/04/enlargement-delayed-a-new-commission-without-an-enlargement-commissioner/> (date of access: 5.11.2024).

26. BTI 2020 | Executive Summary. 2020. URL: https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/global/Executive_Summary_BTI_2020.pdf (date of access: 4.11.2024).

27. Buyuk Hamdi. Turkey Triples Budget for Foundation Established to Rival Gulenist Schools. *Balkan Insight*. 2021. URL: <https://balkaninsight.com/2021/02/05/turkey-triples-budget-for-foundation-established-to-rival-gulenist-schools/> (date of access: 5.11.2024).

28. Central Asian Gas: prospects for the 2020s. *The Oxford Institute*. 2019. URL: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/12/Central-Asian-Gas-NG-155.pdf> (date of access: 5.11.2024).

29. Çevik Salim. Turkey's Military Operations in Syria and Iraq. *SWP*. 2022. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C37> (date of access: 23.11.2024).

30. Commemoration of Atatürk, Youth and Sports Day. 2024. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Commemoration_of_Atat%C3%BCrk,_Youth_and_Sports_Day (date of access 11.11.2024).

31. Davutoğlu Ahmet. Dış politika yapımı ve strateji. *Yeni Şafak*. 1997. URL: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmet-davutoglu/di-politika-yapimi-ve-strateji-2027763> (date of access: 25.10.2024).

32. Davutoğlu Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (Strategic Depth: Turkey's International Position). 2001.
33. Department of Legal Consultancy. 2023. URL: <https://www.diyanet.gov.tr/en-US/Content/PrintDetail/23> (date of access: 4.11.2024).
34. Dierks Zeynep. Total number of universities in Turkey 2024, by type. *Statista*. 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1305759/turkey-number-of-universities-by-type/> (date of access: 5.11.2024).
35. Dinçer Osman, Federici Vittoria, Ferris Elizabeth, Karaca Sema, Kirişçi Kemal, Çarmıklı Özmenek. *Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality*. *Brookings*. 2013. URL: <https://www.brookings.edu/articles/turkey-and-syrian-refugees-the-limits-of-hospitality/> (date of access: 23.11.2024).
36. Doran Charles. *Confronting the Principles of the Power Cycle Changing Systems Structure, Expectations, and War*. 2003. URL: <http://slantchev.ucsd.edu/courses/pdf/doran-power-cycle.pdf> (date of access: 24.10.2024).
37. Doyle Michael. *Liberalism and World Politics*. 1986. URL: <http://bev.berkeley.edu/fp/readings/Doyle.txt> (date of access: 24.10.2024).
38. Economic Cooperation Organization. *History*. 2024. URL: <https://eco.int/history/> (date of access 21.11.2024).
39. Erdogan's new sultanate. 2016. URL: https://www.economist.com/sites/default/files/20160206_turkey.pdf (date of access: 3.11.2024).
40. Erdogan's Long Arm: The Turkish Dissidents Kidnapped From Europe. *The Economist*. 2016. URL: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/2018-08-30/ty-article/.premium/erdogans-long-arm-the-turkish-nationals-kidnapped-from-europe/0000017f-f4cd-d487-abff-f7ff14a10000> (date of access: 3.11.2024).
41. Establishment and a Brief History. 2013. URL: <https://www.diyanet.gov.tr/en-US/Institutional/Detail//1/establishment-and-a-brief-history> (date of access 15.11.2024).

42. European Union - Restrictive measures (sanctions) on Iran. 2024. URL:<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-iran/> (date of access 9.11.2024).
43. Ex-Trump aide Mike Flynn 'offered \$15m by Turkey for Gulen'. *BBC*. 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-41947451> (date of access: 2.11.2024).
44. Free Trade Agreements. URL: <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements> (date of access: 5.11.2024).
45. Freedom of the press. *Freedom House*. 2014. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTP_2014.pdf (date of access: 4.11.2024).
46. From Baykar to Kyiv: Turkey's 'No Strings Attached' Drone Export Policy. *Forbes*. 2022. URL: <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2022/04/13/turkeys-no-strings-attached-drone-export-policy/> (date of access: 3.11.2024).
47. Fulbright Program. U.S. Department of State. 2024. URL:<https://eca.state.gov/fulbright> (date of access 16.11.2024).
48. Gönül Tol. Erdogan's Syria Frustrations. *Middle East Institute*. 2013. URL: <https://www.mei.edu/publications/erdogans-syria-frustrations> (date of access 23.11.2024).
49. Güncelleme Tarihi. Monşerlerden Erdoğan'a yanıt. *Hürriyet*. 2010. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/monserlerden-erdogana-yanit-15063889> (date of access: 26.10.2024).
50. Hallet Edward. The twenty years' crisis 1919-1939. An introduction to the study of international relations. London, 1946. URL: <https://hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Twenty%20Years%20Crisis%201919%201939%20an%20Introduction%20to%20the%20Study%20of%20International%20Relations%20By%20E%20H%20Carr.pdf> (date of access: 24.10.2024).
51. Hassanein Haisam. Egypt-Turkey Rapprochement Is Constraining the Muslim Brotherhood. 2021. *The Washington Institute*. URL:

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/egypt-turkey-rapprochement-constraining-muslim-brotherhood> (date of access: 2.11.2024).

52. Hebron Lui, James Patrick, Rudy Michael. Testing Dynamic Theories of Conflict: Power Cycles, Power Transitions, Foreign Policy Crises and Militarized Interstate Disputes. *ResearchGate*. 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/233116460_Testing_Dynamic_Theories_of_Conflict_Power_Cycles_Power_Transitions_Foreign_Policy_Crises_and_Militarized_Interstate_Disputes (date of access: 24.10.2024).

53. Helal Ahmed. For Turkey, the Libyan conflict and the eastern Mediterranean are inextricably linked. *Atlantic Council*. 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/for-turkey-the-libyan-conflict-and-the-eastern-mediterranean-are-inextricably-linked/> (date of access: 2.11.2024).

54. Hilal Ustuk. Turkish TV series attract audience from 146 countries. *Anadolu Ajansi*. 2019. URL: <https://www.aa.com.tr/en/culture/turkish-tv-series-attract-audience-from-146-countries/1643829> (date of access 18.11.2024).

55. History, The International Organization of Turkic Culture. URL: <https://www.turksoy.org/en-US/history> (date of access: 21.11.2024).

56. Hopkins Valerie. Erdogan's great game: Turkish intrigue in the Balkans. *Financial Times*. 2021. URL: <https://www.ft.com/content/d99f7b3d-5dcc-4894-a455-1af5a433175f> (date of access: 2.11.2024).

57. Insinna Valerie, Gould Joe, Mehta Aaron. Congress has secretly blocked US arms sales to Turkey for nearly two years. *Defense News*. 2020. URL: <https://www.defensenews.com/breaking-news/2020/08/12/congress-has-secretly-blocked-us-arms-sales-to-turkey-for-nearly-two-years/> (date of access: 29.10.2024).

58. Institute for Cultural Diplomacy. What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power? *Institute for Cultural Diplomacy*. 2024. URL: https://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy (date of access 19.11.2024).

59. Israel blockade gaza and flotilla incident. 2010. URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/israel-blockade-gaza-and-flotilla-incident> (date of access: 26.10.2024).
60. Jabbour Jana. An Illusionary Power of Seduction? *Open Edition Journals*. 2015. URL: <https://journals.openedition.org/ejts/5234> (date of access: 4.11.2024).
61. Jacinto Leela. Turkey's 'balancing act' with BRICS bid raises NATO concerns. *France 24*. 2024. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20240905-nato-member-turkey-balancing-act-brics-bid-russia-china> (date of access: 2.11.2024).
62. Jenkins Gareth. The Ergenekon Verdicts: Chronicle of an Injustice Foretold. *The Turkey Analyst*. 2013. URL: <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/50-the-ergenekon-verdictschronicle-of-an-injustice-foretold.html> (date of access: 25.10.2024).
63. Karcic Harun. Is the UAE competing against Turkey in the Balkans? *Al Sharq*. 2020. URL: <https://research.sharqforum.org/2020/06/05/uae-competing-against-turkey/> (date of access: 6.11.2024).
64. Kasap Selma. Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısı 172 bine ulaştı. *Anadolu Ajansı*. 2019. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyedeki-uluslararasi-ogrenci-sayisi-172-bine-ulasti/1592552> (date of access: 6.11.2024).
65. Keohane Robert, Martin Lisa. The Promise of Institutional Theory. 1995. URL: <https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5526008/course/section/6018534/KEOHANE%20R.%20e%20MARTIN%20L.%20%281995%29.%20The%20Promise%20of%20Institutionalist%20Theory.pdf> (date of access: 25.10.2024).
66. Khan Aina. Ertuğrul: How an Epic TV Series Became the 'Muslim Game of Thrones'. *The Guardian*. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/aug/12/ertugrul-how-an-epic-tv-series-became-the-muslim-game-of-thrones> (date of access: 4.11.2024).
67. Kirişçi Kemal. The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. 2009. URL: https://www.esiweb.org/pdf/news_id_412_5%20-%20Article%20Kemal%20Kirisci.pdf (date of access: 26.10.2024).

68. Levitsky Steven, Lucan A. Way. *The Rise of Competitive Authoritarianism*. *Project Muse*. 2002. URL: <https://muse.jhu.edu/article/17196> (date of access: 3.11.2024).
69. Mearsheimer John. *The Tragedy of Great Power Politics*. 2001. URL: <https://samuelbhfaure.com/wp-content/uploads/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf> (date of access 17.11.2024).
70. Michalski Adam. Bromance. Turkey's activity in the Western Balkans. *OSW*. 2022. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-11-22/bromance-turkeys-activity-western-balkans> (date of access 15.11.2024).
71. Morgenthau Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1978, pp. 4-15. URL: https://old.tsu.ge/data/file_db/anthim/31.eng.pdf (date of access: 24.10.2024).
72. NATO - Official site on the benefits of collective defense. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (date of access 21.11.2024).
73. Nato Background. 2024. URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/tag/nato/> (date of access: 2.11.2024).
74. No:184 - 17 October 2008, Press Release Regarding the UN Security Council Elections for the Term 2009-2010. 2008. URL: https://www.mfa.gov.tr/no_184---17-october-2008_-press-release-regarding-the-un-security-council-elections-for-the-term-2009-2010.en.mfa (date of access: 3.11.2024).
75. Nye, Joseph S. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York, 1990.
76. Nye, Joseph S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs, 2004. URL: https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr (date of access 21. 11. 2024)
77. OEC. Kazakhstan. 2022. URL: <https://oec.world/en/profile/country/kaz/> (date of access: 6.11.2024).

78. Omidi Ali. The Evolutionary Feature of Turkey's Soft Power in the Middle East, 2011-2020. *Insight*. 2021. URL: <https://www.insightturkey.com/commentaries/the-evolutionary-feature-of-turkeys-soft-power-in-the-middle-east-2011-2020> (date of access 16.11.2024).
79. Onis Ziya, Yilmaz Suhnaz. Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era. *ResearchGate*. 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/248953895_Between_Europeanization_and_Euro-Asianism_Foreign_Policy_Activism_in_Turkey_during_the_AKP_Era (date of access: 25.10.2024).
80. Organization of Islamic Cooperation (OIC). 2024. URL: <https://abdigmen.meb.gov.tr/www/organization-of-islamic-cooperation-oic/icerik/275> (date of access: 13.11.2024).
81. Osborne Tony. Turkey's Drone Diplomacy Scores Saudi Success. *Aviation Week*. 2023. URL: <https://aviationweek.com/defense/aircraft-propulsion/turkeys-drone-diplomacy-scores-saudi-success> (date of access: 3.11.2024).
82. Otokar's armored unmanned vehicle alpar and arma II on international stage. *European Defense Review*. 2024. URL: <https://www.edrmagazine.eu/otokars-armored-unmanned-vehicle-alpar-and-arma-ii-on-international-stage> (date of access: 3.11.2024).
83. Ozcan Ceyhun Can, Anaz Necati. Geography of Turkish Soap Operas: Tourism, Soft Power, and Alternative Narratives. *ResearchGate*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/311438311_Geography_of_Turkish_Soap_Operas_Tourism_Soft_Power_and_Alternative_Narratives (date of access: 4.11.2024).
84. Öztürk Ahmet, Bekir Semiha Sözeri. Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. *ResearchGate*. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/323520630_Diyanet_as_a_Turkish_Foreign_Policy_Tool_Evidence_from_the_Netherlands_and_Bulgaria (date of access: 26.10.2024).

85. Parliamentary Assembly of Turkic-speaking Countries. About us. 2024. URL: <https://turkpa.org/about> (date of access 18.11.2024).
86. Perçinoğlu Gökçe. Levack Jonathan. Akgün Mensur. Gündoğar Sabiha. The perception of Turkey in the Middle East 2010. *TESEV*. 2011. URL: https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/report_The_Perception_Of_Turkey_In_The_Middle_East_2010.pdf (date of access: 5.11.2024).
87. Phillips Christopher. Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy. *Chatham House*. 2012. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Middle%20East/1212bp_phillips.pdf (date of access 23.11.2024).
88. Popular Turkish TV Series Raise Exports of Goods, Services. *Daily Sabah*. 2019. URL: <https://www.dailysabah.com/business/2019/11/10/popular-turkish-tv-series-raise-exports-of-goods-services> (date of access: 3.11.2024).
89. Rašidagić Ešref Kenan, Hesova Zora. Development of Turkish Foreign Policy Towards the Western Balkans with Focus on Bosnia and Herzegovina. *ResearchGate*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/341207924_Development_of_Turkish_Foreign_Policy_Towards_the_Western_Balkans_with_Focus_on_Bosnia_and_Herzegovina (date of access: 5.11.2024).
90. Rehimov Ruslan. Azerbaijan to boost defense production with Turkish collaboration, defense minister says. *Anadolu Ajansi*. 2024. URL: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijan-to-boost-defense-production-with-turkish-collaboration-defense-minister-says/3259217> (date of access: 3.11.2024).
91. Reichberg Gregory. Threats and Coercive Diplomacy: An Ethical Analysis. *Ethics and International Affairs*. 2018. URL: <https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/journal/threats-and-coercive-diplomacy-an-ethical-analysis> (date of access 14.11.2024).

92. Remarks with Foreign Minister Davutoglu after Their Meeting. 2012. URL: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/08/196358.htm> (date of access: 26.10.2024).
93. Roblin Sébastien. Turkey's Very First Fighter Jet Made Its History-Shattering Flight. *Popular Mechanics*. 2024. URL: <https://www.popularmechanics.com/military/aviation/a46961799/turkeys-very-first-fighter-jet-made-its-history-shattering-flight/> (date of access: 3.11.2024).
94. Russian Sukhoi Su-24 shootdown. 2015. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2015_Russian_Sukhoi_Su-24_shootdown (date of access: 29.10.2024).
95. Saab Bilal. Syria and Turkey Deepen Bilateral Relations. *Brookings*. 2009. URL: <https://www.brookings.edu/articles/syria-and-turkey-deepen-bilateral-relations/> (date of access 22.11.2024).
96. Siccardi Francesco. How Syria Changed Turkey's Foreign Policy. *Carnegie Europe*. 2021. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2021/09/how-syria-changed-turkeys-foreign-policy?lang=en&center=europe> (date of access 22.11.2024).
97. Simon Mark. A Greater Role for Cultural Diplomacy. 2009. URL: <https://www.clingendael.org/publication/greater-role-cultural-diplomacy> (date of access 16.11.2024).
98. Sister Cities International and the USA Pavilion at the Expo 2025 Osaka. URL: <https://sistercities.org/2025worldexpousapavilion> (date of access 17.11.2024).
99. Smithsonian Folklife Festival. About us. URL: <https://festival.si.edu/about-us/mission-and-history/smithsonian> (date of access 13.11.2024).
100. Stanicek Branislav. Turkey's military operation in Syria and its impact on relations with the EU. 2019. URL: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-642284-Turkeys-military-operation-Syria-FINAL.pdf> (date of access: 29.10.2024).

101. Students from abroad prefer to study in Turkey. *Anadolu Ajansi*. 2018. URL: <https://www.aa.com.tr/en/todays-headlines/students-from-abroad-prefer-to-study-in-turkey/1103727> (date of access: 5.11.2024).
102. Suci Peter. Turkey is Set to be a Tank Powerhouse with Altay Main Battle Tank. *The National interest*. 2024. URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey-set-be-tank-powerhouse-altay-main-battle-tank-211329> (date of access: 2.11.2024).
103. Syria Conflict Overview: 2011-2021. 2023. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11080> (date of access 23.11.2024).
104. The Brief – Macron pulls the Balkan rug. *Euractiv*. 2018. URL: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/the-brief-macron-pulls-the-balkan-rug/> (date of access: 5.11.2024).
105. The Ministry of Culture and Tourism of Turkish Republic. 2024. URL: <https://teda.ktb.gov.tr/EN-54740/homepage.html> (date of access: 21.11.2024).
106. The Role of Diplomacy in International Relations. *Oxford Research Encyclopedias*. 2010. URL: <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-149?d=%2F10.1093%2Facrefore%2F9780190846626.001.0001%2Facrefore-9780190846626-e-149&p=emailAchNnI0ufziMo> (date of access 9.11.2024).
107. TIKA. About Us. 2024. URL: <https://tika.gov.tr/en/institutional/about-us/> (date of access: 5.11.2024).
108. Tisdall Simon. Turkey paying a price for Erdoğan's wilful blindness to Isis threat. *The Guardian*. 2016. URL: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/29/turkey-pays-price-erdogan-blindness-to-isis-threat> (date of access: 29.10.2024).
109. Turkey hopes for better relations with Israel, Erdoğan says. *Daily Sabah*. 2020 URL: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-hopes-for-better-relationships-with-israel-erdogan-says> (date of access: 2.11.2024).

110. Turkey Visa-Free Entry 2024: Which Countries Can Enter Turkey Without Visa? *Wego Travel Blog*. 2024. URL: <https://blog.wego.com/turkey-visa-free-entry/> (date of access 19.11.2024)

111. Turkey, the S-400 and the F-35. *IISS*. 2019. URL: <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2019/turkey-the-s400-and-the-f35/> (date of access: 3.11.2024).

112. Turkey's Religious Affairs Ministry, Authority Over Hagia Sophia Mosque And 2,000 Mosques Around The World, Part I – Turkish Press Reports On Ministry's Jihad Connections, Corruption. *MEMRI*. 2020. URL: <https://www.memri.org/reports/turkeys-religious-affairs-ministry-authority-over-hagia-sophia-mosque-and-2000-mosques> (date of access: 5.11.2024).

113. Turkey's Turn from the West. *The Washington Institute*. 2009. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkeys-turn-west> (date of access: 26.10.2024).

114. Turkish Airlines. 2024. URL: https://www.wikiwand.com/en/articles/Turkish_airlines (date of access 18.11.2024).

115. Turkish Cuisine Week. 2024. URL: <https://turkishcuisineweek.com/> (date of access 19.11.2024).

116. Turkish defense industry sets new record with \$5.5B in 2023 exports. *Daily Sabah*. 2024. URL: <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkish-defense-industry-sets-new-record-with-55b-in-2023-exports> (date of access: 2.11.2024).

117. Turkish gov't seized 232 Gülen-linked schools in 21 countries since coup attempt. *Stockholm center for freedom*. 2024. URL: <https://stockholmcfr.org/turkish-govt-seized-232-gulen-linked-schools-in-21-countries-since-coup-attempt/> (date of access: 5.11.2024).

118. Turkish Red Crescent. What We Do? *Türk Kızılay*. 2024. URL: <https://www.kizilay.org.tr/what-we-do> (date of access: 21.11.2024).

119. Türkiye's Growing Drone Exports. *Crisis Group*. 2023. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western->

europemediterranean/turkiye/turkiyes-growing-drone-exports (date of access: 2.11.2024).

120. Turkyilmaz Semiha, Temizer Leyla, Oztekin Asil. A causal analytic approach to student satisfaction index modeling. *ResearchGate*. 2018. URL: https://www.researchgate.net/figure/The-number-of-universities-in-Turkey-over-time_fig4_304106537 (date of access: 4.11.2024).

121. UNESCO: mainstreaming the culture of peace. 2002. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000126398> (date of access 16.11.2024).

122. Valeriano Brandon, Nissen Aleydis. This Is South Korea's K-pop Soft Power Moment. *The Diplomat*. 2022. URL: <https://thediplomat.com/2022/02/this-is-south-koreas-k-pop-soft-power-moment/> (date of access 15.11.2024).

123. Velazquez Nicholas. Rise of a Drone Superpower? Turkey's Bayraktar TB2 and Russia's Near Abroad. *Geopolitical Monitor*. 2021. URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/turkey-drone-superpower-bayraktar-tb2/> (date of access: 2.11.2024).

124. Vračić Alida. Turkey's role in the Western Balkans. *ECONSTOR*. 2016. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/253173/1/2016RP11.pdf> (date of access: 5.11.2024).

125. Waltz K., Kenneth N. Theory of International Politics. 1979. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf (date of access 17.11.2024).

126. Wayne Tony. What Is Economic Diplomacy and How Does It Work? 2019. URL: <https://afsa.org/what-economic-diplomacy-and-how-does-it-work> (date of access 19.11.2024).

127. Who we are. The Scientific and Technological Research Council of Türkiye. *Tubitak*. 2024. URL: <https://tubitak.gov.tr/en/institutional/about-us/who-we-are> (date of access 18.11.2024).

128. Why Turkey has become much less dependent on arms imports. *TRT World*. 2019. URL: <https://www.trtworld.com/turkey/why-turkey-has-become-much-less-dependent-on-arms-imports-34442> (date of access: 2.11.2024).

129. Yoav Dubinsky. From soft power to sports diplomacy: a theoretical and conceptual discussion. *ResearchGate*. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/330936033_From_soft_power_to_sports_diplomacy_a_theoretical_and_conceptual_discussion (date of access 18.11.2024).

130. Yunus Emre Institute. 2024. URL: <https://gpdnet.org/yunus-emre-institute/> (date of access: 21.11.2024).

131. Yunus Emre. 2024. URL: <https://www.yee.org.tr/tr> (date of access: 6.11.2024).

132. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. 2024. URL: <https://www.ytb.gov.tr/en> (date of access 18.11.2024).